

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
POLITIKOS MOKSLŲ IR DIPLOMATIJOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS IR POLITINĖS TEORIJOS KATEDRA

Ignas Šalnaitis

**TAUTINIŲ MAŽUMŲ SAVIMONĖS PALAIKYMO MODELIAI:
VOKIEČIŲ BENDRIJOS LIETUVOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Socialinės ir politinės kritikos programa, valstybinis kodas 62602S110

Politikos mokslų studijų kryptis

Vadovas (-ė) doc. dr. Jurga Jonutytė _____

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (parašas) (data)

Apginta prof. Šarūnas Liekis _____

(PMDF dekanas) (parašas) (data)

Kaunas, 2011

TURINYS

Padėka	3
Santrauka	4
Summary	5
ĮVADAS.....	6
1. Tautinių mažumų bendrijų įgyvendinimo Lietuvoje galimybės: teorinė analizė	8
1.1. Lietuvos tautinės mažumos: veiklos ypatumai	8
1.2. Tautinių mažumų tapatybės palaikymo veiklos	14
1.3. Bendrijų įgyvendinimas pagal P.Bourdieu kapitalų teoriją	22
2. Vokiečių bendrijų veiklos Lietuvoje tyrimas	27
2.1. Vokiečių bendrijų atstovų socialinės atminties analizė: tyrimo metodas	27
2.2. Vokiečių tautinė mažuma Kaune ir Klaipėdoje: bendrijų veiklos pristatymas	29
2.3. Vokiečių tautinės mažumos tapatybės palaikymo veiklų analizė	38
2.4. Vokiečių bendrijų Lietuvoje įgyvendinimo analizė: Kauno ir Klaipėdos bendrijų atvejai	46
Tyrimo apibendrinimas	53
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	54
Naudotos literatūros sąrašas.....	58

Padėka

Nuoširdžiai dėkoju visiems, kas prisidėjo vykdant šį tyrimą. Ačiū vokiečių kultūros bendrijos pirmininko pavaduotojai, visuomenės veikėjai Marytei Maslauskaitei už pagalbą bei bendradarbiavimą. Dėkoju Vytauto Didžiojo universiteto socialinės ir politinės teorijos katedros dėstytojams, o ypač šio darbo vadovei - doc. dr. Jurgai Jonutyteiei už jos kantrybę bei nuoširdumą.

Santrauka

Tautinių mažumų klausimas Lietuvoje dažniausiai minimas politiniame kontekste kaip tam tikra konflikto išraiška, kuomet nesutarimai nagrinėjami tik paviršutiniškai ta prasme, jog jų priežastingumas maskuojamas stereotipais grįstu mąstymu ir tokio mąstymo formų palaikymu. Lietuvos žiniasklaidoje daugiausiai galima atrasti publikacijų apie tas tautines mažumas, kurios yra didžiausios, o mažosioms skiriama labai mažai dėmesio. Tačiau tai nereiškia, jog smulkiosios tautinių mažumų bendrijos nesusiduria su problemomis, kylančiomis tiek dėl bendros šalies politikos nukreiptos jų atžvilgiu, tiek ir dėl vietos valdžios sprendimų ar netgi dėl tarpusavio bendravimo ypatumų. Todėl svarbu ngrinėti šias bendrijas tiek mikro lygmenyje tiek ir bendrame šalies kontekste. Juolab, jog tyrimų šioje srityje yra atlikta labai mažai.

Šiam tyrimui įtakos turėjo tai, jog buvo siekiama atskleisti konkrečių tautiniu pagrindu susiformavusių bendrijų atstovų patirtis, tačiau tai vienas iš pirmųjų tokių tarpdisciplininių bandymų todėl jame remiamasi tiek sociologų, tiek istorikų, tiek filosofų įžvelgomis. Vienas tokių – Pierre Bourdieu, kurio pasiūlyta kapitalų teorija šiame darbe taikoma plačiausiai. Ši teorija siejama su vokiečių bendrijų veikla ir kasdieninėmis praktikomis, kurių pagalba palaikoma šios tautinės mažumos tapatybė Lietuvoje.

Tyrimo metu atskleista, jog šią temą galima pavadinti problemiška net keletu aspektų. Pirmiausiai svarbu atsižvelgti ir įvertinti tai, jog ši tema susijusi su tam tikromis trauminėmis patirtimis, nuoskaudomis, kurias ypač akcentuoja senyvo amžiaus asmenys, siedami tai tiek su praeities išgyvenimais, tiek ir su šių dienų aktualijomis šalyje, su jų atžvilgiu nukreipta politika. Taip pat svarbu išskirti tai, jog vokiečių tautinės tapatybės puoselėtojai susiduria su tam tikra stagnacija, tačiau tai taip pat galima pavadinti kartų kaita ir todėl šį procesą ne tik svarbu stebėti, tačiau į tolimesnius tyrimus įtraukiant kitų kartų atstovus, bandyti numatyti ateities tendencijas. Visa tai svarbu Lietuvos visuomenei, kuri dar visai neseniai išgyveno santvarkų kaitą, įstojo į Europos Sąjungą bei nuolat susiduria su įvairiomis demografinėmis problemomis, kurios be abejonės paliečia ir tautines mažumas šalyje, tačiau nuolat akcentuojant bendruomeniškumo svarbą šalyje, būtent iš pastarųjų galbūt būtų galima būtų pasimokyti realaus šio siekio įgyvendinimo, plačiau tyrinėjant konkrečias praktikas, kurių pagalba tai vykdoma.

Summary

In Lithuania the question of ethnic minorities is frequently mentioned as an expression of some sort of conflict in political context, when the controversies are analysed only passingly. In the sense that this question's causality is disguised with stereotypes based reasoning and the support of this kind of thinking. In the media most publications can be found on the largest ethnic minorities, while smaller ones receives little attention. However this does not mean that smaller ethnic minorities do not face the problems arising as a result of a general national policy. It is directed towards them, as well as on local government decisions. Or even on the characteristics of their intercommunication. Research is limited in this area therefore it is important to study those communities in the micro level as well as in the national context.

This study aims to reveal the experience of community. These communities had formed on specific ethnicity representatives. Yet this is one of the first such inter-discipline attempts to analyse this question so it is based on insights of sociology, history and philosophy. One of those insights is the capital theory by Pierre Bourdieu and this study has applied this theory the most. The theory is associated with activities and everyday practise of German community through which this ethnic minority's identity is being maintained.

This study reveals that the topic is problematic according to several aspects. First of all, it is important to keep in mind specific ethnic experiences and grievance, that especially older people emphasise while connecting those grievances with their lifetime experience as well as nowadays issues in the country and the attitude of government to them. In addition, it is important to distinguish that the promoters of German national identity are facing with certain stagnation that could also be called the change of generations and that's why it is important not only to follow this process, but also to try to predict future tendencies including other generation representatives in further research. All this is important to the Lithuanian society that recently has gone through changes of the regimes, joined the European Union and is constantly facing various demographic problems, which of course affect ethnic minorities in the country. However, emphasizing the importance of sociality in the country, it would be possible to learn from those ethnic minorities how to achieve this purpose, as well as continuing the research in this field and examing the minority practise on which those achievements are based.

IVADAS

Sovietų bloko žlugimas dažnai siejamas su 1990-ųjų metų įvykiais Lietuvoje, tačiau, žiūrint iš šių dienų perspektyvos, iškyla klausimas ar Lietuva gali būti laikoma vienu iš pavyzdžių, kuomet šių dienų globaliame pasaulyje yra siekiama suvienyti žmoniją politinėse, ekonominėse sistemose. Sugriovus vienas sienas, netrukus atsirado naujos, kurios nebe taip stipriai varžo individų norus migruoti po pasaulį, tačiau jos iškelia daugybę klausimų, kurie nebūtinai yra nauji - t.y. – jie formaliai egzistavo galbūt labai seniai, tačiau tampa vis aktualesni dėl to, jog kinta politinė, ekonominė santvarka ar netgi vertybės. Daugiausiai apie etninių grupių problemišumą kalba ir išsamiausiai tai nagrinėja Natalija Kasatkina ir Tadas Leončikas, kurie knygoje „Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga“ (2003) kelia etniškumo šiuolaikinėje visuomenėje klausimus bei aiškina, kas yra ir kaip vykdoma tautinių mažumų adaptacija. Konkrečių tyrimų, susijusių su vokiečių tautine mažuma nėra daug, o vienas paskutiniųjų – Marytės Maslauskaitės, kuri pati aktyviai dalyvauja Kauno vokiečių bendrijos veikloje, diplominis darbas tema „Socialinių problemų sprendimas etninės mažumos – Kauno vokiečių – kultūros bendrijoje“, kuris buvo apgintas 2009 metais VšĮ Kauno pasalaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centre. Kaip vieną iš šaltinių, kuriame pateikiama daug Klaipėdos krašto vokiečių pasakojimų apie jų praeitį, galima įvardinti leidinį „Klaipėdos krašto prisiminimai“ (2009), kuris grindžiamas socialinės atminties tyrimais.

Lietuviai pusę amžiaus save galėjo vadinti savotiška tautine mažuma, nes sudarė tik apie 1 procentą visų Sovietų sąjungos gyventojų, tačiau atgavus nepriklausomybę identiteto, savimonės klausimas labiausiai plėtojamas tada, kai kalbama apie iš šalies išvykstančius lietuvius, galimybę turėti dvigubą pilietybę ir pan. Nors tautinė mažuma iš gyventojų daugumos gali skirtis įvairiais bruožais (kalba, rasė ir t.t.), tačiau itin svarbus ir aktualus yra mažumos socialinis vaidmuo. Galima teigti, jog atskiroms tautybėms yra būdingi skirtingi vaidmenys, nes jie yra ilgaamžiškesni už atlikėją – tai yra - individai juos perima, bet laikui bėgant šie vaidmenys kinta. Tam įtakos gali turėti daugybė veiksnių, tačiau, kalbant apie tautines mažumas, dera akcentuoti savimonės bei jos palaikymo klausimus. Neretai tautinių mažumų atstovai buriasi į bendrijas, kuriose gali pajusti vadinamąjį „mes – jausmą“. Apskritai atviroje visuomenėje organizuotos bendruomenės yra labai svarbios ir ne tik dėl to, jog leidžia individams spręsti su savimone susijusius klausimus, integruotis, bet ir todėl, jog gali daryti realią įtaką visuomenei, valstybes valdyme ir pan.

Nuolat siekiama tautinių mažumų integravimo į Lietuvos socialinį, politinį, ekonominį gyvenimą ir kultūrą, tačiau taip pat siekiama padėti joms išsaugoti ir puoselėti tautinį identitetą. Labai dažnai galima išgirsti pasvarstymų apie lietuvių ir lenkų ar rusų santykius, nes pastarųjų tautų atstovų Lietuvoje daugiausiai (apie 6-6,5 procento pagal 2001 metų Lietuvos gyventojų surašymo

duomenis). Tačiau neturėtų būti pamirštos ir smulkesnės bendrijos, pavyzdžiui, vokiečių (apie 0,1 procento pagal 2001 metų Lietuvos gyventojų surašymo duomenis). Būtent šios tautinės mažumos bendrijų veikla bei formavimosi procesai bus tyrinėjami šiame darbe.

Tyrimo problema – tautiniu pagrindu susiformavusių bedrijų Lietuvoje socialinių vaidmenų kaita.

Tyrimo tikslas – atlikti tautiniu pagrindu susiformavusių vokiečių bedrijų Lietuvoje socialinių vaidmenų kaitos analizę.

Išsikelti šie **darbo uždaviniai**:

- Išsiaiškinti vokiečių tautinės mažumos bendrijų Lietuvoje veiklos ypatumus.
- Atskleisti veiklas, kurių pagalba yra išlaikoma vokiečių tautinės mažumos tapatybė.
- Atlikti šių bendrijų įgyvendinimo analizę pagal P.Bourdieu kapitalų teoriją.
- Išanalizuoti, kaip vokiečių bendrijų atstovai vertina jų atžvilgiu nukreiptą mūsų šalies politiką.
- Palyginti, kaip skirtingos vokiečių bendrijos išlaiko savo tautinės mažumos tapatybę, kam skiria daugiausiai dėmesio šio proceso metu.
- Ištirti tokio tipo bendrijų įgyvendinimo aspektus, kuriems įtakos gali turėti skirtingos kapitalo rūšys.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė.
- Empirinis tyrimas.

Darbo struktūra:

Siekiant atlikti šį tyrimą, darbas buvo padalintas į dvi dalis. Pirmoje – teorinėje – darbo dalyje pirmiausiai aprašomos galimos teorinės prieigos, išvalgos, kurių pagalba bus tiriama bendruomenių veikla, jos ypatumai bei bendruomeniškumo įgyvendinimo galimybės. Remiantis P.Bourdieu kapitalų teorija, analizuojamas bendruomeniškumo įgyvendinimo klausimas.

Antroje darbo dalyje pirmiausiai aprašomas tyrimo metodas bei jo pasirinkimo motyvai. Apžvelgiami ne tik metodo privalumai, bet ir galimi trūkumai. Toliau atliekama empirinio tyrimo metu gautų duomenų analizė.

1. Tautinių mažumų bendrijų įgyvendinimo Lietuvoje galimybės: teorinė analizė

1.1. Lietuvos tautinės mažumos: veiklos ypatumai

Mažuma (angl. *minority*) – kultūriniai, etniniai, rasiniai pagrindu išskirta žmonių grupė, koegzistuojanti su dominuojančia grupe, tačiau pavaldi jai. Ši sąvoka dažniausiai yra naudojama socialiniuose moksluose, o būtent mažumos ir daugumos santykis kaip galima abipusė priklausomybė yra minimas kaip svarbiausias. Taip pat svarbu paminėti, jog šis santykis nebūtinai turi būti siejamas su gyventojų skaičiumi, nes mažuma gali būti laikoma ir žmonių grupė, kuri yra didesnė už dominuojančią grupę.¹ Anot Anthony D. Smith (1983), tautai labai svarbu yra bendravimas tarpusavyje, o taip pat tai, jog ją kaip bendruomenę sieja bendras likimas. Ši bendruomenė atstovauja "prigimtinę" kalbą, daro daugiau ar mažiau spontaniškus kolektyvinius sprendimus, kad sukurtų bendrą egzistencijos formą; ji faktiškai kartu atlaiko istorinius sunkmečius, plėtoja politinius ketinimus, kuriems pritaria dauguma žmonių, darydami prielaidą, kad jie yra tautos nariai. Šis bendrumo jausmas gali būti panaudojamas kaip tam tikras „įrankis“ politikoje, kuomet vietovės, bendrų interesų ar tiesiog bendros praeities susieti asmenys vietoj to, jog patys imtųsi iniciatyvos, yra veikiami „iš viršaus“. Kaip teigia Brubaker ir Cooper (2000), pasitaiko praktiškai, kuomet netgi kasdieniniame gyvenime tokio bendruomeniškumo principai yra naudojami tam, kad žmonės lengviau įsisavintų „savo“ interesus, veiklas bei visu tuo dalintųsi tarpusavyje. Taip pat šis kitoniškumo aspektas gali būti naudojamas ir kaip kolektyvinio veiksmo pagrindas, kuomet siekiama konkrečių interesų ir tiesiogiai arba netiesiogiai nurodoma veikimo kryptis bei konkretūs tikslai (Brubaker ir Cooper, 2000, p. 4-5)².

Lietuvos visuomenė ypač tautiniu pagrindu yra gan homogeniška. 84 procentai šalyje gyvenančių asmenų yra lietuviai³. Didžiąją dalį tautinių mažumų Lietuvoje sudaro lenkų ir rusų tautybės asmenys, tačiau, jei šių tautybių bendrijoms, bendruomenėms skiriama daugiau dėmesio, tai mažosios bendrijos, bendruomenės tarsi nustumiamos į paribį. Pilietinės visuomenės instituto vadovas Darius Kuolys, kalbėdamas apie vis radikalesnias tautines mažumas, taip pat labiausiai

¹ Minority. (2011). *Encyclopædia Britannica*.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/384500/minority> (žiūrėta: 2011-03-03);

² Brubaker R. ir Cooper F. 2000. *Theory and society – „beyond“ identity*.

<http://works.bepress.com/wrb/2/> (žiūrėta: 2011-03-19);

³ Statistikos departamentas. *Pranešimas spaudai Nr. 5/02*. 2002 m. spalio 17d. p. 1.

http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2002_10_17.pdf (žiūrėta: 2011-05-05);

akcentuoja lenkų bendruomenę ir prisimena šios valstybės intelektualus, kurie kalbėjo apie demokratinę Lietuvą <...> Jie kalbėjo apie civilizuotus santykius. Jų nebeliko ir mums lieka nacionalizmai, primityvūs dvidešimtojo amžiaus pradžios nacionalizmai. Taip, mes turime gerbti tautines mažumas, bet iš tautinių mažumų mes turime reikalauti, kaip ir patys iš savęs, lojalumo ir ištikimybės valstybei. Šiandien mes, patys Lietuvos piliečiai, tokio geranoriškumo nerodom, tačiau drauge nereikalaujam tokio geranoriškumo ir iš kitų gyventojų. O tai yra susikalbėjimo pamatas.⁴ Tai puikus pavyzdys to, jog tam tikros aiškios komunikacijos trūksta visoje visuomenėje, o tautinės mažumos savo ruožtu bene stipriausiai jaučia „primityvių dvidešimtojo amžiaus pradžios nacionalizmą“ poveikį. Vytautas Kavolis (2006) mini, jog „socialinių mokslų atstovai nacionalizmą linkę aiškinti ir kaip industrializacijos produktą, kuriam būdinga nevienoda ekonominė plėtotė, ir kaip atsaką į išorinį dominavimą, kaip žemių, kurios buvo paskelbtos neliečiama nuosavybe, pasidalijimą arba kaip išorinį nukrypimą nuo klasių kovos. Daugelis šių paaiškinimų nacionalizmą traktuoja kaip laikiną ir nenormalų⁵.“ Pagrindinis skirtumas tarp moderniojo ir archajiškojo nacionalizmo yra toks: ar visuomenė kildinama iš individų, turinčių "žmogiškąją prigimtį", ar ji suvokiama kaip paskutinis "kolektyvinės dvasios" ar tautos "orumo" įsikūnijimas.⁶

Vokiečių tautybės žmonių Lietuvoje 2001 metų surašymo duomenimis buvo 0,1 procento. Apie šios tautinės mažumos atstovų veiklą retai galime išgirsti visuomenės informavimo priemonėse, kurios yra svarbios, kai kalbama apie etniškumą vei su juo susijusius procesus.⁷ Tačiau

⁴ ELTA informacija. *Kuolys: Lietuvoje tautinės mažumos radikalėja.*

http://www.alfa.lt/straipsnis/10787675/Kuolys..Lietuvoje.tautines.mazumos.radikalėja=2011-03-16_12-18/ (žiūrėta: 2011-03-22);

⁵ Kavolis V. (2006). Modernizacija, globalizacija ir nacionalizmas. Kultūriniai siekiniai.

<http://www.eurozine.com/articles/2006-05-26-kavolis-lt.html> (žiūrėta: 2011-04-19);

⁶ „Louis Dumont, *Essays on Individualism: Modern Ideology in Anthropological Perspective*. – Chicago: The University of Chicago Press, 1986, p. 113-148, apie Prancūzijos ir Vokietijos nacionalizmų skirtumus. Dumont'as tvirtina, kad nuo XVIII amžiaus vidurio pagal prancūzų mąstymą žmogus įkūnija vyraujančią modernų individualumo principą, todėl jis yra pagrindinis kriterijus, leidžiantis gerai suvokti tautą. O pagal vokiečių mąstymą tautoms atstovaujančios individualybės ir asmenybės yra visumų, kurias jų tautos paskiria joms, dalys. Tarkime, tarpukario Prancūzijoje parama fašizmui tarp pirmos eilės intelektualų buvo stipresnė negu kur nors kitur Europoje už Vokietijos ribų (Zeev Sternhell, *Neither Right nor Left: Fascist Ideology in France*. – Berkeley: University of California Press, 1986), tai patvirtina ir dabartinės permainos pavojingo nacionalizmo link (LePenas – prancūzų šovinistų vadas). Akivaizdus kontrastas, palyginti su Vokietija po Antrojo pasaulinio karo, kur nacionalizmas tapo nuosaikesnis ir labiau derinamas su "geru europietiškumu" – Ten pat. <http://www.eurozine.com/articles/2006-05-26-kavolis-lt.html> (žiūrėta: 2011-04-18);

⁷ Kasatkina N., 1999, p. 14;

tai nereiškia, jog ši bendrija nėra aktyvi arba kad jos integracijos klausimai nesvarbūs. Be to Lietuvoje itin klesti korupcija, apimanti daugelį sričių. Vienos Nevyriausybinių organizacijos vadovas Miklos Marschallas taikliai apibūdino situaciją, pasakydamas, jog valdžia Lietuvoje niekada nebuvo visuomenės tarnas ar partneris, o dažniau yra savotiškas „pašalinis“, o to pasekoje nėra tarpusavio supratimo ir pasitikėjimo. Nevyriausybinių organizacijos čia minimos todėl, jog dažnai netgi galima išgirsti pasvarstymų, jog jų ar būtent bendrijų veikla yra kartu ir savotiška priedanga tam, kad būtų įsisavinamos Europos Sąjungos lėšos, o galbūt „maskuojama“ kitokia veikla.⁸

Bendrija⁹ nuo bendruomenės¹⁰ skiriasi tuo, jog pastaroji yra labiau susijusi su istoriškumu, tačiau šiame darbe bendrijos ir bendruomenės santykis svarbus ta prasme, jog per jį bus stengiamasi atskleisti bendruomeniškumo įgyvendinimo galimybes. T.y. – kaip per bendrijos kaip tam tikro institucijos¹¹ veiklą įmanoma ir kaip įgyvendinama bendruomeniškumo idėja. Būtent veiklos bus laikomos svarbiausiu aspektu – bus stengiamasi išsiaiškinti kokios ir kodėl prigyja ir pasiteisina, o kokios galbūt nunyksta. Taip pat – kokios yra deklaruojamos viešai ir apie kokias stengiamasi nekalbėti.

Taigi, anot tyrėjų, etninė grupė apibūdinama kaip visuomenės dalis, kurios nariai tapatina save (arba sutinka su kitų nuostata juos tapatinti) su bendra grupės kultūra. Be to, jų veikla dažnai būna sąlygota kilmės ir kultūros bendrumo (Smelser, 1994, p. 306, cit. iš Kasatkina, 1999, p. 12). J.M. Yingerio apibrėžimas susideda iš trijų svarbių komponentų:

- Visų pirma, kiti visuomenės nariai išskiria kitos grupės narius pagal kalbos, religijos, rasinių požymių ar kilmės bendrumą.

⁸ Veidas.lt info. *Lietuvoje nekvojama su korupcija*. <http://www.veidas.lt/lietuvoje-veikia-nekvojimo-su-korupcija-sistema> (žiūrėta: 2011-04-04);

⁹ Bendrija – kokio nors bendro tikslo siekiantis susivienijimas. *Lietuvių kalbos žodynas*, 1941–2002, p. 751;

¹⁰ Bendruomenė – istoriškai susiformavusi grupė žmonių, sujungtų tarp savęs gamybiniais santykiais; bendruomenė glaudžiau jungia savo narius negu visuomenė. *Ten pat*, p. 752;

¹¹ „Terminas „institucijos“ vartojamas plačiaja prasme kaip „žaidimo taisyklės visuomenėje“. North pažymi, kad institucijų modeliai yra save įtvirtinantys net tada, kai jie yra socialiai neveiksmingi. Pirma, individualiam veikėjui beveik visada lengviau prisitaikyti prie egzistuojančių žaidimo taisyklių, nei bandyti jas pakeisti. Iš tikrųjų šios taisyklės yra linkusios skatinti atsirasti organizacijas ir grupes, suinteresuotas jų neveiksmingumu. Antra, kai jau vystymasis įgauna tam tikrą kryptį, organizacinė patirtis, kultūriniai papročiai ir socialinio pasaulio vaizdiniai sustiprina šią trajektoriją. Bendradarbiavimas arba išsisukinėjimas ir išnaudojimas išsiskaido. Neformalios taisyklės ir kultūra keičiasi lėčiau nei formalios taisyklės ir paprastai performuoja šias formalias taisykles, todėl išorinis bendrų formalijų taisyklių įvedimas sukelia labai skirtingas pasekmes.“ (Putnam, 2001, p. 236).

- Antra, grupės nariai suvokia savo bendrijos skirtumus nuo kitų visuomenės bendrijų.
- Trečia, etninės grupės narius jungia (konsoliduoja) bendra kilmė bei tradicijos. Privačiame gyvenime jie teikia pirmenybę „saviems“: draugauja, kuria šeimas, švenčia tradicines šventes, vaikšto į svečius pas savo grupės narius ir pan.

Antrasis ir trečiasis aspektai, susiję sietini su bendrijos konstravimu ir savęs, kaip bendruomenės suvokimu, išskyrimu iš visuomenės. Be abejonės tokių grupių atstovai gali susidurti su tam tikromis priešpriešomis, pavyzdžiui, su rasizmo apraiškomis ir pan. Kalbant apie mažas grupes, yra išskiriamas socialinės distancijos terminas, kuris nusako individų ar grupių artumo arba susvetimėjimo laipsnį. Šis santykis dažnai siejamas su simpatijomis ir antipatijomis. Svarbu paminėti, jog be individuliam lygmenyje vyraujančių nuostatų egzistuoja ir objektyvūs grupių skirtumai, tokie kaip, pavyzdžiui, socioekonominiai rodikliai, teritorinis būsto išsidėstymas (taboras, getas, saugoma gyvenvietė ir pan.), švietimo organizavimo modeliai (bendras, viešasis, konfesinis ir pan.). (sud. Žaliukaitė R., 2007, p. 91).

Taip pat minima socialinių institutų svarba bei jų galima įtaka socialiniai distancijai. Šiuo atveju bendrija, kaip tam tikra institucija, kurioje galioja bendros taisyklės, egzistuoja narystę patvirtinantys dokumentai, hierarchija ir pan., taip pat gali būti laikoma svarbia, pradedant tuo, kur ši bendrija įsikūrusi (patalpos, miesto dalis ir t.t.), baigiant tuo, koks visuomenės požiūris yra susiformavęs konkrečios tautybės asmenų atžvilgiu. Šį požiūrį galima formuoti daugybe būdų pasitelkiant tiek įvairias propagandos formas, tiek ir apeliuojant į praeitį, tos tautos istoriją¹². Žinių sklaidos šaltiniai (televizija, spauda, internetas) turi didelę įtaką ir juose pasirodantys pranešimai, susijęs su konkrečių bendrijų ar tautybių veikla, gali formuoti ne tik mažos bendruomenės nuostatas, bet ir visos visuomenės požiūrį. Šios priemonės atlieka tam tikrą „tarpininko“ vaidmenį tarp mažumos ir daugumos. Roger Silverstone ir Myria Georgiou (2007) teigimu, žiniasklaida sukuria tapatybės ir bendruomeniškumo rėmus bent jau ta prasme, jog gali įtakoti visuomenės požiūrį į konkrečias bendruomenes., o ypač jei tarp bendruomenės ir likusios visuomenės yra įtempti santykiai vienu ar kitu klausimu. Todėl svarbu atsižvelgti į tai, kokioje visuomenės informavimo priemonėje kalbama apie konkrečią tautinę mažumą, bendriją. Jeigu tautinėms mažumoms skirtuose leidiniuose, kuriuos dažniausiai skaito būtent tautinių mažumų atstovai, informaciją stengiamasi pateikti kuo įvairesnę, tai populiariosiose žiniasklaidos priemonėse

¹² Kriaučiūnas R. *Globalizacija, tautiškumas ir tapatybė*. "Tauta, tautybė bei tautiškumas yra įgimtos vertybės, bet jos negali pasilikti tik kaip DNA charakteristika: joms reikia augti, plėstis ir tvirtėti kiekviename individe. Savo krašte tautiškumą išlaikyti ir praplėsti turėtų būti lengva, bet ir ten tautybės išlaikymas turi būti surištas su sąmoningomis pastangomis tai daryti. Tautiškumas nėra tik procesas; jis yra žmogaus tapatybės ženklas: jis yra vertybė, kurią reikia gerbti ir puoselėti." - <http://ateitis.org/ateitis/bieliauskas.html> (žiūrėta: 2011-03-03);

pateikiamos žinios dažniausiai susiję su tam tikrų stereotipų patvirtinimu. Dažnai kuriamas „kitokio“ asmens įvaizdis. Įdomu pastebėti tai, kad mažumų atstovams svarbios kasdieninio gyvenimo detalės – kasdieniai pokalbiai, laiškai, nuotraukos, kuriose užfiksuojamas jų gyvenimas. Naujausių technologijų pagalba tai akimirksniu gali patekti į internetą, tačiau kalbant apie tradicines žiniasklaidos priemones, į kasdienes tautinių mažumų atstovų patirtis gilinamasi nebent tik tuomet, kai šios glaudžiai susiję su daugumos atstovų gyvenimu. Svarbu paminėti ir tai, kad šis santykis dažniausiai pateikiamas kaip konflikto išraiška (Beresnevičiūtė, 2005. p. 51).

Todėl svarbu įsigilinti į tekstus, vaizdus ir visą tai, kas galbūt yra maskuojama po skambiais pavadinimais, tokiais, kaip „socialinė žurnalistika“, „publicistika“ ir t.t. Visos šios priemonės taip pat gali tarnauti ir, pavyzdžiui, tautinių mažumų identiteto ar tam tikros ideologijos skleidimo, palaikymo tikslams. Čia gali būti naudojama ir *modelio* sąvoka, kuri susijusi su žmonių asmeninėmis patirtimis. Šie modeliai gali būti laikomi unikaliais ir nulemtais asmens biografinių faktų, tačiau taip pat tai gali būti socialinis konstruktas. Kitaip tariant, žmogus yra sociali būtybė ir patirtys, kuriomis jis dalinasi su kitais individais yra svarbios jo gyvenime pirmiausia dėl to, jog suformuoja tam tikrą požiūrį į konkrečius reiškinius. Ieškodami ryšių tarp teksto, kalbos ir vyraujančių visuomenės nuostatų, turime į tai atkreipti dėmesį. Minėtieji modeliai įtakoja tai, kaip žmonės elgiasi, kalba, rašo – kaip suvokia vienas kitą.¹³

Kaip jau minėta, identitetas ir su juo susiję klausimai gali būti smarkiai įtakojamas konkrečios aplinkos. Tai ilgalaikis procesas, o tam tikros sąvokos ir socialiniai santykiai tuomet suvokiami kaip natūralus tęsinys, atkeliavęs iš praeities į dabartį. Gali būti ir tokių atvejų, kuomet šis „natūralumas“ tiesiogiai tarnauja, pavyzdžiui, vietos bendruomenės, kuri gali būti susiformavus tautybės pagrindu, interesams. T.y. tapatybės klausimai keliami ir sprendžiami kaip tam tikra „sudedamoji dalis“ ekonominių ar politinių veiksmų, nulemiančių palankesnę padėtį, pelną ir pan. Be abejonės čia galima išskirti įvairius lygmenis, nes šis reiškinys gali būti ir globalus, tačiau šiuo atveju iškyla tam tikras bendradarbiavimo ir pasitikėjimo klausimas, kuris, anot R.D. Putnam, yra svarbus: „Pasitikėjimas ir bendradarbiavimas priklauso nuo patikimos informacijos apie potencialių partnerių praeities elgesį bei dabartinius interesus, o netikrumas stiprina kolektyvinio veiksmo dilemas.“¹⁴ Kalbant apie tai *mikro* lygmenyje, svarbus beveik kiekvieno individo patyrimas bei „reputacija“. Ypač tai aktualu tiems asmenims, kurie gali būti vadinami bendrijų vadovais, nes jų statusas reikalauja ne tik būti, pavyzdžiui, sąžiningu, bet ir būti tam tikru *pavyzdiniu* konkrečios tautos atstovu. Tai reiškia – reikia išmanyti tradicijas, mokėti kalbą, būti tos tautybės palikuoniu ir pan. Galima kalbėti apie „trūkumus“ ir visos bendruomenės mastu. N.Smalsler teigimu, esminė

¹³ Van Dijk, p. 18;

¹⁴ Putnam, p. 228;

prielaida diskriminuoti mažumą gali būti kildinama iš šios mažumos „trūkumų“, tačiau taip pat minima, jog dera skirti diskriminaciją nuo prietarų. Prietarai – tai tik nusotatos, o diskriminacija yra neteisingumo pavienių žmonių arba grupių atžvilgiu praktinė realizacija (Kasatkina, 1999. p. 13). Lietuvos žiniasklaidoje dažniausiai galima išgirsti priekaištų, jog kitos tautos diskriminuojamos dėl, pavyzdžiui, pavardžių rašymo, o taip pat pasitaiko netgi rasistinio pobūdžio pareiškimų ir pan. Tačiau atlikus tyrimus, paaiškėjo, jog „dauguma – 78 proc. – Lietuvos gyventojų mano, kad tautinės mažumos šalyje nėra diskriminuojamos. Daugiau diskriminaciją minėjo jaunimas, grupėje iki 29 metų tautinių mažumų diskriminaciją matantys nurodė 40 proc. apklaustųjų.“¹⁵

Anot Vytauto Bieliausko (2004), kartu su nepriklausomybės atgavimu Lietuvoje prasidėjo tautinis atgimimas, kuris greitai pateko į antrą vietą, nes visiems buvo labai svarbus ekonominis ir socialinis atgimimas. Pastarasis vyko gan sunkiai. Vykstant tokiai „kova už buvį“, nebuvo teikiama reikiamo dėmesio į tautinio sąmoningumo ir tautinės savivarbos stiprinimą.¹⁶ Tiek patys lietuviai, tiek ir šalyje gyvenančiais tautinės mažumos to pasekoje atsidūrė savotiškoje „sublimacinėje padėtyje“ ta prasme, jog vakarų pasaulis taip pat sprendė savo gerovės klausimus, o palankesnės sąlygos jiems nulėmė tai, jog postsovietinių kraštų ekonominis atsilikimas kartu tapo ir tam tikra palankia erdve išsaugoti tai, kas gali būti vadinama tapatybe. Net ir didžiausias transformacijas, anot posocializmo antropologijos žinovės Elizabeth Durm, išreiškia ne tik objektyvi žmonių socialinės padėties kaita, bet ir jų giliai išgyvenami subjektyvūs juos liečiančių ir juos kaip asmenis pakeičiančių ekonominių ir politinių pokyčių jausmai (Durm, 2008, p. 226). Todėl, kalbant apie tautinių mažumų bendrijų ypatumus Lietuvoje, pirmiausia dera aptarti tik gan bendras visuomenės ir joje veikiančios bendrijos sąsajas, nes bendruomeniškumas kaip tam tikra reali praktika būti siejamas su pačiom įvairiausiom veiklom, kurios ir bus aptartos kitame šio darbo skyriuje.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog tautinių mažumų tapatybės formavimuisi ir palaikymui itin svarbus daugumos dėmesys bent jau ta prasme, jog dauguma dažniausiai imasi vertintojo vaidmens, o jos nuomonę veikia tiek, pavyzdžiui, valdžios sprendimai, tiek ir žiniasklaida. Pastaroji Lietuvoje dažniausiai užsiima stereotipais grindžiamo mąstymo palaikymu. Kalbant apie vokiečių tautinę mažumą Lietuvoje tenka pripažinti, jog apie jos atstovų veiklą žinome labai mažai, tačiau argumentas, jog šios tautybės asmenų šalyje nėra daug, nėra pakankamas, nes, kaip jau minėta, mažumos ir daugumos santykiui kiekybė nėra svarbi.

¹⁵ BNS informacija. A. Ažubalis: *apie pastangas bloginti tautinių mažumų padėtį neverta net diskutuoti*

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-22-a-azubalis-apie-pastangas-bloginti-tautiniu-mazumu-padeti-neverta-net-diskutuoti/58359> (žiūrėta: 2011-03-15);

¹⁶ Kriaučiūnas R. *Globalizacija, tautiškumas ir tapatybė* <http://ateitis.org/ateitis/bieliauskas.html> (žiūrėta: 2011-03-03);

1.2. Tautinių mažumų tapatybės palaikymo veiklos

Iki šiol šiame darbe buvo minimi keli būdai, kaip asmuo gali būti vertinamas ir kas gali jį išskirti kaip tam tikros tautos atstovą. Minėtieji objektyvūs bruožai, prietarai ar stereotipinis mąstymas pagal tam tikrus modelius – tai savotiški kriterijai, pagal kuriuos daugumos atstovai išskiria „kitokius“. Tačiau labai svarbus tapatybės klausimas, kuris gali būti siejamas su konkrečiomis individų veiklomis, per kurias jie išreiškia save kaip vienos ar kitos tautos atstovus. "Tautos tapatybę nusprendžia ją sudarantieji individai. Aplinka, socialinė bei politinė atmosfera formuoja individus ir padeda jiems išvystyti savo kognityvinį stilių, kuris gauna pagrindus ankstyvoje vaikystėje ir kuris lengvai nesikeičia. Apskritai, kalbėdami apie kognityvinį stilių, mes kalbame apie kiekvieno žmogaus asmenybę. Asmenybė yra taip pat dinamiškas reiškinys: ji priklauso nuo įgimtų savybių, bet auga, plečiasi, tvirtėja arba net silpnėja, ir nyksta aplinkos, kurioje gyvename, įtakoje."¹⁷ Taigi individualiame lygmenyje puoselėjamos vertybės¹⁸ ar nuostatos yra kartu ir tautinės mažumos identiteto išsaugojimas.

Tam tikrų vertybių išsaugojimas, vykstant kartų kaitai, gali pasirodyti gan sudėtinga užduotis vien jau dėl to, jog tam įtakos turi pačios visuomenės kaita, sąlygojama, pavyzdžiui, technologinės pažangos. Galima būtų kalbėti apie tam tikrą „patogią tapatybę“ – tai būtų prisitaikymo forma, padedanti mažumai ne tik išvengti prieštarų vertinimų, bet ir, pavyzdžiui, suteikianti galimybę įsitvirtinti rinkoje. Tai savo tapatybės išnaudojimas komerciniams tikslams ar būdas pateikti save kaip kitoki, išvengiant prieštarų vertinimų ir kartu įtvirtinant ar vis iš naujo išgyvenant bendrumo jausmą. Milla Mineva (2008) savo straipsnyje „Tautiškumas reklamos repertuare“¹⁹ kalba apie nacionalinės ideologijos modeliavimą, daug dėmesio skirdama ne „žaidėjui“, o kontekstui, kuriame vyksta su tuo susiję procesai. Čia kalbama apie "Europos" vaidmenį modeliuojant tautinį troškimų objektą, o tuomet bandymai pagrįsti periferijos panašumą su jos

¹⁷ Ten pat; (žiūrėta: 2011-03-03);

¹⁸ Subačius P. 1999. „Vis dėlto asmenybės aukštesniam lygiui išlaikyti reikalingas vertybių įsisavinimas, moralinių principų priėmimas ir savęs bei kitų gerinimas. Turint teigiamą tautinę tapatybę, yra visuomet lengviau išlaikyti savo asmenišką tapatybę arba išlikti tuo, kuo norima būti. Nutautėjimas arba tautinio identiteto praradimas ne retai yra susijęs su savo vertės praradimu... Tautinis ir asmeniškasis identitetas reikalauja sąmoningo apsisprendimo, daug pastangų tai pasiekti... Tautos tapatybė iš tiesų priklauso žmogaus protui, dvasiai, ir jo jausmams ir dėl to intelektualinis jos priėmimas garantuoja pastovesnį tautiškumo išlaikymą bet kokiomis sąlygomis.“

¹⁹ Mineva M. *Tautiškumas reklamos repertuare*. <http://www.eurozine.com/articles/2008-11-13-mineva-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-03);

simboliniu centru tampa sugalvotos tautinės tapatybės pagrindu. Tam daug įtakos turi ir reklama, kuriai priskiriamas naujo "socialistinio piliečio" auklėtojos vaidmuo, dedamos viltys, kad ji pakeis tradicinę vartojimo struktūrą, – tokia funkcija jai buvo suteikta dar Atgimimo epochoje [kalbama apie Bulgarijos atvejį], kai siekta kurti modernius vartojimo modelius (Mineva, 2003). Be to, ji turėjo "propaguoti mūsų liaudies ūkio laimėjimus..." (CVA, F.739, Ap.3, a.v.7) ir būtent šios propagandos kontekste akivaizdi tautiškumo kūrimo, pasitelkiant reklaminius įvaizdžius, tačiau, ypač baigiantis 7-ajam dešimtmečiui.²⁰ Tačiau, kai kalbama apie tautiškumą, kuris virsta reklamos repertuaro dalimi, kolektyvinės tapatybės išsaugojimas tampa gan problemišku, žvelgiant į ateities perspektyvas. „Manuelis Castellsas teigia, kad šiandien nacionalizmas atsigręžęs veikia į kultūrą negu į politiką, jis mieliau „saugo“ jau esamas institucijas negu kuria ateities projektus (Castells, 2006). Tai ypač akivaizdu, kai tautiškumas vartojamas kaip interpretacinis rėmelis, apibrėžiant „kultūrą“ ir „tapatybę“.²¹

Tyrėjai Brubaker ir Cooper išskiria mažiausiai 5 „tapatybės“ tipus: Pirmasis siejamas su neinstrumentiniu socialiniu veiksmu ir yra tarsi opozicija tam, kas gali būti vadinama „naudos siekiu“. Toliau įvardinami pamatiniai grupės narių panašumai. Išskiriama tai, jog gali būti svarbus tapatybės pagrindimas asmeniniame lygmenyje, tačiau visai priešingas ir taip pat galimas yra būdas šį reiškinį suvokti kaip socialinio veiksmo produktas, kur akcentuojamas bendruomeniškumas. Galiausiai išskiriama diskurso, kuris yra daugialypis, svarba, kaita, galimas fragmentiškumas bei jo įtaka asmenybei (Brubaker ir Cooper, 2000, p. 6-8). Tapatybės reprodukovimas gali būti įgyvendinamas per tokias 3 socialines sistemas:²²

- Kasdienio gyvenimo patirtys, per kurias tapatybė atkurama be jokio kritinio požiūrio, be grįžtamojo ryšio. Socialiniai ryšiai tokiu atveju yra ilgalaikiai ir pastovūs;
- Valdžios sistema, kuomet į kasdieninio gyvenimo procesus įterpiami „nacionalinės tapatybės“ modeliai, kurių pagalba lengviau nustatyti savo identitetą, tačiau jis yra konstruojamas iš šalies, suinteresuotų jėgų ar struktūrų. Tuomet labai svarbu atkreipti dėmesį į skirtingus diskursus, nes vyraujanti „oficiali“ identiteto politika gali būti tik vien iš interpretacijų, kurios pagrindiniai tikslai yra sukurti „broliškumo“ jausmą, suvienyti, remiantis ne tik tautos, kaip tam tikros teritorijos savininkės pagrindu, bet ir atsižvelgiant (arba kuriant naujas) nacionalinio laiko trajektorijas.
- „Antivalstybinė“ tapatybės palaikymo, įtvirtinimo forma, kuri yra paremta socialinių judėjimų ar nevyriausybinų organizacijų pagrindu. Svarbu pastebėti tai, kad ir šio tipo

²⁰ Ten pat; (žiūrėta: 2011-03-03);

²¹ Nash K. (2000) cit. iš Goulbourne H.;

²² Mineva M. *Tautiškumas reklamos repertuare*. <http://www.eurozine.com/articles/2008-11-13-mineva-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-03);

bendruomenės, paremtos tapatybės pagrindu, dažniausiai formuojamos vieno lyderio (tai gali būti, pavyzdžiui, verslininkas ar menininkas), o tokio tipo bendruomenės dažnai reiškia nepasitenkinimą vietos valdžia ar vyraujančiomis normomis, tačiau nesiima konkrečių veiksmų, nesiekia savo, kaip tam tikros mažumos teisių įtvirtinimo bet kokiais būdais.

Bendros idėjos ir bendri veiksmai sukuria tam tikrą bendrą gyvenimą. Šis bendras gyvenimas gali būti vis iš naujo išgyvenamas per įvairias veiklas. Viena tokių – meninė veikla. Būtent menas, anot M. Mausso, gali būti vadinamas totaliu socialiniu faktu, kuriame nėra reikšmingas materialumas (Gaižutytė-Filipavičienė Ž., 2005, p. 40). Tai tam tikras socialinis atspindys, kuris, kalbant apie tautines mažumas, gali būti labai glaudžiai siejamas su konkrečios tautos kultūros²³ ar vadinamojo paveldo sklaida. Ir nors tai materialių gėrybių sklaida, tačiau čia galima prisiminti M. Maussa, kuris pabrėžė, kad „*socialiniai faktai - tai ne daiktai, ne idėjos, o struktūros*. Jis atskyrė materialius reikšinius (daiktus ir struktūras) ir struktūrų kaitą. T.y. jų funkcijas ir kaip veikia šios funkcijos“ (Gaižutytė-Filipavičienė, 2005, p. 42) Taip pat naudojama *totalus socialinio fakto* sąvoka susieta su idėja, jog nors visuomenė yra kompleksiška visuma, tačiau esama tokių reiškinių, kurie ryškiai atsiskleidžia siauresniuose deriniuose ir įgalina perprasti tą visumą.

Įsitraukimas į meninę veiklą gali būti suvokiamas labai plačiai ta prasme, jog į meninės veiklos sampratą gali būti įtraukiama viskas. Ir tai nebūtinai turi būti avangardinis menas. Kalbant apie konkrečias bendrijas, svarbiau ne meno rūšis, o veikla, kurios pagalba gali būti įgyvendinamas bendruomeniškumas. Peter Bürger sąvoka "autonomiško meno panaikinimas" ir jo integravimas į „gyvenimiškas praktikas“ ("praxis of life") puikiai tinka tam, ką galima vadinti „bendruomenine veikla“ Lietuvoje 20 amžiaus antrojoje pusėje. T.y. vienos ideologijos aukštinimas kartu su tokiais

²³ Mineva M. *Tautiškumas reklamos repertuare*. „Konservatyvią kultūros sampratą išstūmė naujas akcentas – aktyvus šiuolaikinis reprezentavimas, dar pridurkime ir kitą apibrėžimą – kultūra tapo "vartotojiška". Modernybėje kultūros formos realizuojamos ir praktikuojamos pasitelkiant rinką. Su šiuo teiginiu sutinka ne tik vartotojiškos kultūros tyrinėtojai, bet ir aršūs jos kritikai – tiek kairieji (pavyzdžiui, Adorno), tiek ir dešinieji (pavyzdžiui, Ortega-y-Gassetas arba Danielis Bellas). Atkreipkime dėmesį į tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo lyg ir akivaizdu, o būtent – į istorinį kultūros formų modeliavimą. Kodėl būtent į jį? Tiesiog todėl, kad kultūrinė gamyba ir vartojimas vis labiau įtraukiami į rinką, o to įtraukimo kritikai iš esmės atsisako priimti specifines modernios visuomenės kultūros formas. Beje, dėl labai skirtingų priežasčių. Adorno, Horkheimeris teigia, kad kultūros įtraukimas į rinką iškreipia jos funkciją – užuot modeliavusi kritikos ir alternatyvos erdvę, ji pavirsta konservatyvia struktūra, palaikančia *status quo* ir iš esmės tampa dar viena techniškai pažangia socialinės kontrolės forma (žr.: Horkheimer, Adorno 1999). Antra vertus, ši įtraukimo procesą konservatyvūs kritikai traktuoja kaip vertybinį ir moralinį regresą tam tikro utopinio laikotarpio, kai kultūros formos buvo pakylėtos, tobulos ir visuotinės, atžvilgiu. Vadinu tai *utopiniu* laikotarpiu, nes nenorėčiau konservatyviųjų kritikų diferencijuoti (tai nėra šio straipsnio tikslas), nors jų pozicijos yra labai skirtingos.“ - <http://www.eurozine.com/articles/2008-11-13-mineva-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-09);

procesais, kaip urbanizacija ar dar vėliau – modernizacija (sistemų kaita) labai įtakojo ir tai, jog bendruomeniškumas ir veiklos, kurių pagalba jis įgyvendinamas, šiek tiek skiriasi nuo tų, kurias įprasta matyti, pavyzdžiui, Vakarų Europoje. Savotiška „kolektyvinė trauma“ galima pavadinti žmonių keldinimą į miestus, nes tai nėra vien gyvenamosios vietos pakeitimas, bet ir naujų įgūdžių, naujų bendravimo formų reikalaujantis procesas. Tautos kultūrinio išlikimo klausimas gali būti sprendžiamas įvairiai, tačiau kalbėdami apie tautiškumą turime pripažinti, jog, anot, Alvydo Jokubaičio, Hanso Kohno teiginys, kad „Rytų ir Vidurio Europos nacionalizmas ryškiai skiriasi nuo Vakarų Europos nacionalizmo. Pagal tam tikrą nusistovėjusį stereotipą, vakariečiai judėjo nuo valstybės link tautos, o Rytų ir Vidurio Europos gyventojai – nuo tautinės kultūros link politinės nepriklausomybės.“²⁴ – yra iš dalie teisingas, jei tautine kultūra laikysime visa tai, kas žiūrint iš šių dienų perspektyvos, anuomet buvo draudžiama būtent dėl to, jog galėjo pakenkti siekiui įdiegti naujas mąstymo formas. Būtent meninė veikla pačia plačiausia prasme socialinėje erdvėje kartu suvokiama ir kaip žmonių bendravimo (nebūtinai bendradarbiavimo) reikalaujantis procesas. Menininko, visuomenės veikėjo Liam Gillick teigimu, jo veikla yra „kaip ta lemputė šaldytuve – ji veikia tik tada, kai kažkas atidaro dureles. Taip ir menas be žmonių nėra menas.“²⁵ Į renginius, sustitikimus, repetecijas individus galima pakviesti asmeniškai, tačiau jų asmeninis išitraukimas į konkrečią veiklą yra labai svarbus, tad svarbu juos sudominti. Tai aktualu tuomet, kai kalbama apie skirtingų kartų skirtingas veiklas, nes noirs veiklos gali tarnauti tam pačiam tikslui – tapatybės palaikymui, tačiau jos gali būti visai skirtingos ir netgi nesuderinamos. Todėl kalbant apie meną reikia stengtis išvengti jo vertinimo, pabrėžiant, jog svarbu pats meninės veiklos procesas ir galutinis tikslas, o estetinis vertinimas nėra pats svarbiausias. Tai gali būti sunku įgyvendinti, kuomet menine veikla užsiimantys asmenys nėra profesionalai, o tik saviveiklininkai. Tačiau bet kuriuo atveju jie yra tam tikri artistai, atlikėjai, kurie dirba bendram tikslui.

Miwon Kwon vadino tai kilnojamaisiais artistais, kurių buvimas buvo "pakeistas struktūruotos ir organizuotos kultūros kūrime", akcentuojant tokias vertybes, kaip originalumas, autentiškumas, savitumas, kurios turėjo būti „išimtos“ iš meno darbų ir sugretintos su tam tikra vietoje. Bendravimas tarpusavyje padeda pereiti į lygmenį, kuriame *funkcionuojama ne konkrečių socialinių tinklų plėtimo kryptimi, o asmeniniame lygmenyje, tačiau reprezentacinės funkcijos atliekamos sėkmingai* (Rossiter 2006, p. 13). Taip pat yra atveriamą erdvę įvertinimui, kokią reikšmę kiekvienam dalyvaujančiam šioje veikloje asmeniui turi viena ar kita veikla ir kiek ji reikšminga

²⁴ Jokubaitis, 2006, p. 7;

²⁵ O'Neill P. *Three stages in the art of public participation*. "My work is like the light in the fridge, it only works when there are people to open the fridge door. Without people, it's not art." - <http://www.eurozine.com/articles/2010-08-12-oneill-en.html> (žiūrėta: 2011-04-05);

bendruomenei. Tačiau kaip jau minėta – meninė veikla yra sociali ir nepaisant to ar ji profesionali ar ne kiekvienam suteikiama galimybė kurti ir dalintis savo kūryba, o tai atitolina nuo vertinimo bei įgalina asmenis meninės veiklos pagalba (nors ji ir neakcentuojama) įgyvendinti, pavyzdžiui, savo tapatybės atkūrimo siekius ar tiesiog bendrauti tarpusavyje. Svarbu paminėti ir tai, jog tokioje veikloje svarbus tam tkras hierarchiškumas ta prasme, jog gali atsirasti veiklos koordinatoriai, organizatoriai ir tie, kurie tiesiog vykdo veiklą. Taip pat visa tai patalpinama erdvėje ir laike, apie kuriuos tiesiogiai nemąstoma, tačiau kurie gali nulemti asmens apsisprendimą toliau dalyvauti meninėje, kūrybinėje veikloje. Laikas šia prasme gali būti svarbus todėl, jog dažniausiai tokia veikla nėra atlygintina ir žmonės ja užsiima laisvu nuo darbo metu, o taip pat laikas svarbus ta prasme, jog tai, kiek laiko kartu praleidžia konkretūs asmenys, gali įtakoti jų tarpusavio bendravimą. Laikui bėgant formalus bendravimas perauga į neformalų, jei tam neturi įtakos tokie veiksniai kaip skirtingi individų socialiniai statusai ir pan. Apskritia laikas, kurį individai skiria meninei veiklai yra svarbus dar ir todėl, jog atsitiktinė veikla vienoje ar kitoje srityje negali būti siejama su tokiais procesais, kaip identiteto išsaugojimas ar pan.²⁶

Todėl bendrijoms svarbu į savo veiklą įtraukti asmenis, galinčius skirti kuo daugiau laiko ir šiuo atveju identiteto išlaikymo klausimas persipina su bendrijos ribų plėtimu, nes į veiklą gali būti įtraukiami asmenys, nepriklausantys tautinei mažumai, tačiau norintys prisidėti savo veikla. Tai dažnai gali būti specialistai, kurie reikalingi tam tkroms užduotims atlikti ar jas koordinuoti. Tuomet atskleidžiamas jau minėtas hierarchiškumas, nes kitos tautybės asmuo tampa tuo koordinatoriumi, kuriam lyg ir turi paklusti likusieji. Tuomet tai priklauso nuo šio asmens asmeninių savybių, noro domėtis kultūra, tautiškumu tų asmenų, su kuriais dirbama. Taip pat galima suvokti dalyvavimą tokioje veikloje ne kaip tarpusavio santykius ar socialinį susidūrimą su tuo, ką vadinsime „produkcija“, bet kaip socialinį procesą, kuris yra būtinas meno gamybai, o derybos su žmonėmis ir konkreti vieta yra be iš anksto nustatytų tikslų ar nurodymų, kaip visa tai turi atrodyti.²⁷ Tai tarsi konkrečių tikslų nebuvimas, tačiau ir tada proceso metu gali atsiskleisti būtent tai, ką galima vadinti tapatumu. Visa tai gali atsiskleisti per kasdienes patirtis lygiai taip pat, kaip ir per profesionalią, institucionalizuotą veiklą.

Kai kalbama apie tautinių mažumų bendrijas, svarbu paminėti tai, jog jų kūrimosi procesai sietini su Lietuvos neprijklausoomybės atkūrimu ir tam tikra prasme modernizacijos pražia, tačiau savotiškas paradoksas yra tai, jog kartu su modernzmo idėjomis galima išvelgti ir tam tikro antimodernizmo arba tiksliau – pliuralizmo ta prasme, jog daugelis procesų, kurie galėjo būti

²⁶ Potašenko G., 2008;

²⁷ Cohen J. 2011. *A or law of identity*. http://www.importanofphilosophy.com/Metaphysics_Identity.html (žiūrėta: 2011-05-02);

vadinami modernizacijos apraiškomis, kartu sulaukė ir kritikos. Anot A.Kavolio, būtent „antimodernistinės reakcijos paprastai nevertina kultūrinės integracijos kaip rimto dalyko (arba ją traktuoja kaip painią mįslę). Antimodernizmas yra stipriai motyvuota reakcija prieš įtvirtintą tiek archajinės, tiek modernistinės kultūrų hegemoniją, pagrįstą Dievo ar gamtos globa, ar istorinėmis priežastimis.“ Gyvybingai kultūrai būdingas gebėjimas telkti ir saugoti šia prasme prarandamas būten dėl to, jog „antimodernizmas pradeda pasitikėti beveik vien estetiniu įvaizdžiu ir tampa literatūros ar teatro forma, o ne deramai motyvuotu praktinės atsakomybės išbandymu.“ Archajiška rekonstrukcija rizikuoja tapti politine programa, tačiau nepakanka išlikti kultūrinė, nes tuomet pagrindinė rizika yra tai, kad ji pristabdys raidą asmenų, kurie su ja identifikuojasi (nebent jie ras šiuolaikišką kalbą aptarti tam, kas archajiška, ar, vice versa, priartės "prie archajiškų nacionalinės kalbos šaltinių" ir išmoks "kalbėti apie dalykus, apie kuriuos anksčiau nebuvo kalbama". O tautiškumui bei bendruomeniškumui šios rizikos itin aktualios todėl, jog kartų kaita šiems procesams gali turėti esminį poveikį. Anot politologo, istoriko Antano Kulakausko, „jau užauga ne sovietmečiu susiformavusi karta, kuriai priverstinis varymas į kolūkius, kitokia bendra veikla jau svetima. Senoji, sovietmečiu gyvenusi karta, jau traukiasi, o aktyvesni tie, kurie pirmaisiais Nepriklausomybės metais buvo dvidešimtmečiai, tai jiems sovietmetis neturėjo didesnės įtakos. Šiandien jie keturiasdešimtmečiai, tačiau į bendruomenes buriasi, jų veikloje dalyvauja būtent vyresni žmonės. Kažkodėl ta karta, kuri užaugo rinkos ekonomikos sąlygomis, nelabai dalyvauja, čia, matyt, kaltas sustiprėjęs individualizmas, populiarinama individualizmo ideologija.“²⁸ Pasak Kavolio, modernizuojanti jėga turi milžiniškus destruktivius, bet kartu save koreguojančius gebėjimus, o minėtosios antimodernistinės reakcijos labai daug prisideda prie ekspresyvios šių dienų kultūros gyvybingumo, tačiau palaiko ir paradoksalias šiuolaikinio gyvenimo tendencijas, ir tai yra „normatyvinė reakcija į normalumą“.

V.Kavolio manymu, didžiausi kultūrinės modernizacijos pavojai kyla iš politizuotos moderniškumo ir archajiškumo jungties, kai kultūra, siekdama modernizuotis, organizuojasi archajiniu būdu, kaip buvo Sovietų Sąjungoje, arba kai archajinė kultūra savo tikslams pasitelkia modernias technines priemones kaip nacių Vokietijoje. Tai, kas moderniose kultūrose iškyla kaip archajiniai modeliai, žada sugrąžinti prie tam tikros nedalomos vienovės, kurią sužlugdė modernizacija. Šis procesas atskleidžia, kas yra „išlikę“ ir egzistuoja bent jau kaip tam tikra „žaliava“, o restauracijos energija kyla iš generuotos kultūrinės modernizacijos dinamikos. Tačiau parodomosioms "liaudies kultūros" akcijoms tokios energijos stinga.

²⁸ Kasparavičius A. *Istorikas A.Kasparavičius: Esame praradę bendruomeniškumo jausmą.*

<http://www.pinigukarta.lt/naujienos-nuomones/zmones-naujienos/istorikas-a-kasparavicius-esame-prarade-bendruomeniskumo-jausma> (žiūrėta: 2011-05-05);

Ankstyvoji ar vėlyvoji kultūrinė modernizacija turėtų būti suprasta kaip procesas, kuris vyksta keliais lygiais ir gali skeistis priešingomis kryptimis skirtingu ar tuo pačiu laiku. Pirmiausia čia pasireiškia modernizuojančios jėgos, stumiančios individualizmo link (t.y. pripažįstami atskirų individų reikalavimai), istorizmas (sąvoka, reiškianti, kad svarbu viskas, kas sukurta žmonijos), objektyviai sistematizuotas ir funkcionuojantis racionalizmas, universalumas (vienodų normatyvų ir teisinių standartų taikymas visai žmonijai) ir humanizacija (taisyklių įvertinimas, kiek jos padeda ar kenkia žmonėms). Šios jėgos sukelia tokią diferencijuotą, abstrakčią ir tariamai dirbtinę mąstymo ir veiksmo praktikų įvairovę, kad „archajiniame“ bet kurios tradicijos, išgyvenančios modernizaciją, lygyje lokalios ir nediferencijuotos hierarchijos – religinės, politinės ar net medicininės – pakartotinai atsinaujina. Šiame lygmenyje pasireiškia archajinis nacionalizmas, kuriam būdingas pasitikėjimas ex toto samprotavimu ir stipri ritualizacija. Tai akivaizdžiai skiriasi nuo moderniojo nacionalizmo, kurio prototipas yra Amerikos pavyzdys su ex parte logika ir nežymia ritualizacija.²⁹

Išskyrus kelias išimtis, individai dažniausiai dalyvauja tik savo tautų ar ideologinių bendruomenių kultūriniuose procesuose. Poreikį savo tautą, religiją ar sąjūdį pateisinti "visuotinai suprantama" kalba skatina politinė ir moralinė pasaulinė komunikacijos sistema, aprėpianti viską – nuo mokslo, literatūros iki žurnalistikos, aktualu viskas, kas yra anapus gryno instrumentinio žinių pasikeitimo tarpnacionaliniuose ekonominiuose ir politiniuose santykiuose. Tai tampa bet kurio save gerbiančio kolektyvo narių privalomu atsakymu į "tarptautinių" ar "pasaulinių" komunikacijos sistemų daromą poveikį.

Labai svarbi mažumos grupės reakcija į iš „daugumos“ patiriamą vienokią ar kitokią diskriminaciją. R. Rose (2001) pateikia keturis galimus mažumų reakcijos tipus. Jei mažumos nariai sutinka su savo pavaldumo statusu – nuolankumas. Kai mažumos nariai sutinka su daugumos primetamu žemesniu statusu tai grupei, iš kurios jie kilę, tačiau patys neigia savo tapatumą su šia grupe, tarsi nori pabėgti - pabėgimas. Kai mažumos nariai nesutinka su neigiamu požiūriu, jie gali nebėgti iš savo grupės, o vengti kontaktų su jų atžvilgiu negeranoriška grupe ir nuo jos atsiriboti – taip atsiranda atsiribojimo reakcija. Jei mažumos nariai nesutinka su jiems priskirta padėtimi, bet nevengia kontaktų, o siekia lygiateisiškumo, jų reakciją galima vadinti integracine. Šiame darbe tiriama Lietuvos vokiečių mažumos atvejis ir daugiausia dėmesio siunčiama reakcijai, kurią galima pavadinti integracine. Lietuvos vokiečiai supranta savo situaciją, kad jie gyvena svetimoje žemėje, jiems tapusia sava. Nors ir prisimindami savo vokišką kilmę, dauguma jų suvokia, jog bet kur

²⁹ Kavolis V. *Kultūros tapatybė ir laisvė*. <http://www.eurozine.com/journals/kulturos/tapatybeirlaisve/hnashd21.html> (žiūrėta: 2011-02-06);

gyvendamas žmogus gali susikurti tokią ateitį, kokios jis pats nori, kadangi pasirinkimas visada yra jų rankose – gyventi Lietuvoje ar Vokietijoje.

Lietuvos vokiečiai siekia lygių teisių, aktyviai dalyvauja savo organizacijų veikloje, taip užtikrindami savo tautinio identiteto išlaikymą. Pagrindinis bendruomenių tikslas – kultūrinė veikla, kuria siekiama visais įmanomais būdais išlaikyti etninį jos narių identitetą, puoselėti vokišką kultūrą ir tradicijas.

Tuo remiantis galima išskirti tokius galimus etninių mažumų bendrijų narių kultūrinius prioritetus:

1. Veiklos, susijusios su menine saviraiška ir individų susibūrimu į tam tikras muzikantų, dainininkų ar kitų meno sričių atstovų grupes.

2. Veiklos, susijusios su grupės identiteto saugojimu ir puoselėjimu. Pavyzdžiui, Lietuvos vokiečių pageidavimas turėti daugiau jų tapatumą stiprinančių susitikimų su Vokietijos atstovais ar nuvykti į jiems artimą, bet tuo pačiu tarsi ir svetimą gimtinę pažintiniais tikslais (Žiliūnaitė R., 2007. p. 17).

Įvairių tautinių bendrijų veikla³⁰ pasižymi sociokultūriniu darbu. Bendruomenių nariai yra kviečiami dalyvauti jiems skirtose veiklose, organizuojamose socialinių darbuotojų, taip pat yra skatinami patys teikti idėjas, kaip jų bendruomenė galėtų suteikti kuo daugiau naudos savo nariams. Kad tam tikra kultūros dalis būtų suvokta ir pripažinta jos reikšmingumas, reikalingi realūs bendruomeniniai veiksmai. Reikia, jog atsirastų bendruomenės, kurios suprastų etninės kultūros svarbą ir reikšmę ir kurios įvairiais būdais tęstų tradiciją. Etninės kultūros bendruomeninei interpretacijai reikalinga

- 1) bendruomenė,
- 2) tradicijos išmanymas,
- 3) sąmoningos pastangos tęsti tradiciją.³¹

Taigi tautinių mažumų bendrijų veikla dažniausiai susijusi ne tik su saviraiška ar tarpasmeniniu bendravimu, bet ir su įsitvirtinimu visuomenėje bei savo kultūros pateikimu, populiarinimu. Tačiau tai susiję ir su kultūros kaita, nes archajiškumas ypač keičiantis santvarkoms, gali netgi nulemti tai, jog tautinės mažumos atstovams gali būti netgi žalingas, neparankus. Kitame poskyryje bus kalbama apie tai, kokios skirtingos kapitalo rūšys ir jų įgijimas gali įtakoti tautinės mažumos tapatybės palaikymo modelius bei bendrijų veiklos kryptį.

³⁰ *Tautinių bendrijų namų veiklos gairės*. <http://www.tbn.lt/lt/?id=5> (žiūrėta: 2011-04-14);

³¹ Kasatkina N., 1999;.

1.3. Bendrijų įgyvendinimas pagal P.Bourdieu kapitalų teoriją

Tautiniu pagrindu susiformavusios bendrijos gali būti laikomos panašiomis, tačiau jos taip pat gali turėti bei plėtoti skirtingus rūšių tinklus. Robert D. Putnam teigia, jog „dalyvavimas pilietinėse organizacijose įdiegia bendradarbiavimo įgūdžius ir bendros atsakomybės už kolektyvines pastangas jausmą“ (Putnam, 2001, p. 123). Tačiau tautinės mažumos yra itin jautrios ta prasme, jog jų „kolektyvizmas“ dažnai reikalauja ir tam tikrų išteklių, kapitalo formų, kurios daugumos atstovams yra lengviau pasiekiamos, o galbūt net mažiau reikalingos. Kalbant apie postsovietines šalis, nedera atmesti ir išplitusias korupcijas bei tai, jog „mokėjimas susiveikti“ yra vis dar veretinas visuomenėje. Tai susiję ir su skirtingų kapitalų įgijimu. „Kalbėdamas apie demokratinę savivaldą ir lėtą ėjimą jos link mini, jog „visada išsisuk“ socialinė pusiausvyra gali simbolizuoti didelės dalies pasaulio, kuriame socialinis kapitalas yra ribotas arba jo išvis nėra, ateitį. (Ten pat, p. 241). Tačiau prieš plačiau apžvelgiant kapitalų rūšis, reikia išsiaiškinti keletą sąvokų, kurios labai svarbios visoje Pierre Bourdieu teorijoje ir yra glaudžiai susijusios su kapitalais, jų įgijimu bei reikšmingumu.

Pierre Bourdieu teorijoje lauko ir socialinės erdvės sąvokos svarbesnės nei visuomenės (Bourdieu, 2003, p. 37). Kiekvienas laukas reikalauja pripažinti tam tikras jo vertybes ir laikosi savo paties reglamentuojančių principų. Šie principai apibrėžia socialiai struktūruotą erdvę, kurioje veikiantieji, priklausomai nuo jų pozicijos šioje erdvėje, stengiasi arba pakeisti, arba išsaugoti jos ribas ir formą. Laukas yra vienu metu konflikto ir rungtynių erdvė, palygintina su kovos lauku, kur kovos dalyviai varžosi dėl šiame lauke įtakingos kapitalo rūšies – kultūros autoriteto meno lauke, mokslinio autoriteto mokslo lauke, dvasinio autoriteto religijos lauke ir t.t. Kita svarbi sąvoka yra habitus. Habitus žymi individų įgūdžius, įpročius, gebėjimus netgi tam tikrą gyvenimo stilių ir pan.³² Visa tai veikia iš veikiančiųjų vidaus. (Bourdieu, 2003, p. 38-39), bet reikia pažymėti tai, jog habitus nėra nei individualus, nei pats iš esmės lemiantis elgesį. Habitus – per įsikūnijimą suindividualintas kolektyvumas arba per socializaciją „sukolektyvintas biologinis individas. (Ten pat, p. 38; p. 40). Tai kaip nusėdusios situacijos, laukiančios kūne, kada jas sužadins. Čia susikerta ir praeitis, ir dabartis ir ateitis. Habitus ir laukas veikia tik vienas su kitu santykiuodami. Tai tarsi žaidimas, kuomet reikalinga žaidimo lenta ir įgūdžiai ja naudotis, bet kartu visuomet šis žaidimas yra kitoks, nes nors ir žaidžiama pagal taisykles, tačiau reikia pripažinti, jog žaidimas žaidimo taisyklėmis - irgi svarbi žaidimo taisyklių dalis. Habitus tarsi suteikia pavidalą socialiniam gyvenimui, kuris kartu yra ir ta „žaidimo lenta“ ir „taisyklių rinkinys“, tačiau pats savaime jis nėra verčiantis elgtis mechaniškai. Taigi visos trys sąvokos – laukas, habitus ir kapitalas – glaudžiai

³² *Habitus* (2011). *Home dictionary*. <http://www.anthrobase.com/Dic/eng/def/habitus.htm> (žiūrėta: 2011-05-02);

susiję ir toliau šiame darbe bus plačiau kalbama apie skirtingas kapitalo rūšis bei galimą jų įtaką bendruomenės įgyvendinimo procesams. Taip pat kapitalo įgijimo galimybės susiejama su tautiškumu, identitetu.

P.Bourdieu taip apibrėžia kapitalą: „Kapitalas yra sukauptas darbas (materiali arba „inkorporuota“, įkūnytoji jo forma), o jį privačiau, t.y. išskirtiniu, pagrindu pasisavinę agentai arba agentų grupės įgyja galią pasisavinti socialinę energiją sudaiktinto arba gyvo darbo pavidalu.“ (Leonavičius V. (2005) sud. p. 124). Nors bendruomenių veikloje svarbus tiek ekonominis kapitalas, kuris iš visų kapitalo rūšių yra lengviausiai apčiuopiamas, tiek ir simbolinis kapitalas, kuris yra bene sudėtingiausias ta prasme, jog yra gan sunkiai apibrėžiamas ir karu gali būti vadinamas tiek atskira kapitalo rūšimi, tiek ir tam tikru porūšiu, nes yra svarbi kitų kapitalų dalis. Socialinis kapitalas taip pat yra daug aprėpiantis, o P.Bourdieu jį apibrėžia kaip “socialinių ryšių kapitalą, kuris, jeigu reikia, suteikia naudingą “paramą” <...> kaip garbės ir pagarbos kapitalas, kuris dažnai būtinas, jeigu siekiama pritraukti klientus iš socialiai svarbių padėčių, ir kuris gali padėti <...> politinėje karjeroje” (Ten pat, p. 503). Vėliau P.Bourdieu patobulino *socialinio kapitalo* sampratą, nurodydamas, kad “<...> socialinis kapitalas yra visi faktiniai ar virtualūs ištekliai, kurie atitenka individui arba grupei, priklausantiems daugiau ar mažiau institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ir pripažinimo santykių tinklui” (Bourdieu ir Wacquant 1992; p. 156). Socialinis kapitalas reprezentuoja faktinius ir potencialius išteklius, kurie yra siejami su pastovaus ryšių tinklo turėjimu. P.Bourdieu pripažįsta, kad individualių ryšių vertė priklauso nuo ryšių skaičiaus, kuriuos minėti ryšiai gali mobilizuoti, ir kiekvienu ryšiu išreiškiamo kapitalo (ekonominio, kultūrinio ir socialinio) apimtį. Funkcionuodamas kartu su ekonominiu ir kultūriniu kapitalu, socialinis kapitalas sukuria nelygybę. Laikydamas socialinį kapitalą akumuliuoto darbo produktu, P.Bourdieu teigia, kad socialiniuose tinkluose solidarumas galimas tikrai todėl, kad narystė šiuose tinkluose suteikia materialinę ir simbolinę naudą. Šių ryšių palaikymas reikalauja individualių arba kolektyvinių investicijų strategijų siekiant atsitiktinius kaimynystės, darbinis ar giminystės santykius transformuoti į socialinius santykius, kurie bus ar yra tiesiogiai naudingi ilgesnį ar trumpesnį laiką. P.Bourdieu teorija kritikuojama dėl to, kad socialinį kapitalą laiko išimtinė elito nuosavybe, sukurta apsaugoti reliatyvią elito padėtį visuomenės hierarchijoje, ir ignoruoja idėją, kad mažiau privilegijuoti individai ar grupės gali gauti naudos iš socialinių ryšių (Geertz C. J., 2005).

Socialinis kapitalas gali būti laikomas svarbesniu už kitas kapitalo rūšis, kai kalbama apie politinį stabilumą, efektyvų valdymą ar ekonominį stabilumą. Be to daugelyje buvusių komunistinių visuomenių pilietinės tradicijos buvo silpnos dar iki komunizmo, o totalinis valdymas pakenkė net ir tiems ribotiems socialinio kapitalo ištekliams (Bourdieu ir Wacquant 1992, p. 241). Būtent

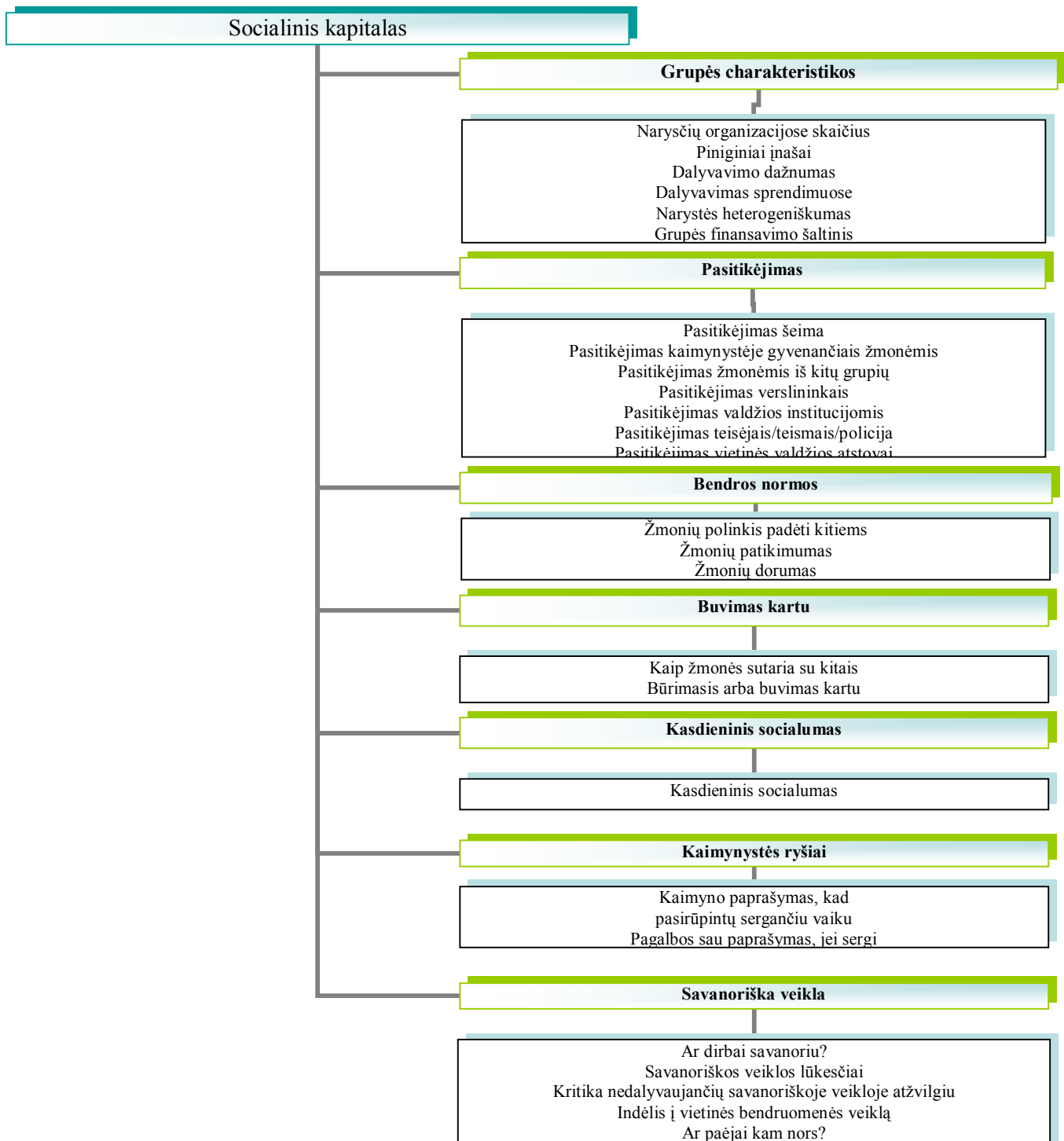
socialinis kapitalas labai įtakoja institucijų veiksmingumą. Svarbu paminėti ir tai, jog ši kapitalo rūšis turi būti naudojamas nuolat, nes kitaip jis nyksta. Todėl bendruomenės skatinimui svarbūs nuolatiniai susitikimai, įvairūs bendri renginiai, užsiėmimai ir nors socialinis kapitalas negali būti apčiuopiamas, tačiau jis glaudžiais susijęs su kitomis kapitalų rūšimis – tiek su ekonominiu, tiek ir su kultūriniu.³³ Nedra socialinio kapitalo įsivaizduoti kaip tam tikros gėrybės, kurios kitimas aiškiai juntamas, nes daugeliu atvejų gali atsitikti taip, jog ši kapitalo rūšis kinta, įgaudama vis kitas formas, tačiau asmuo tai pastebi tik tuomet, kai nutinka kažkas, kas jo nuomone galėjo smarkiai pakenkti arba pagerinti padėtį. Pavyzdžiui, nesėkmingas visuomeninis renginys, nesusilaukęs daug dėmesio, nebūtinai turi reikšti staigų socialinio kapitalo sumažėjimą taip pat kaip ir sėkmė nereiškia, jog socialinis kapitalas iškart kaip tam tikra vertybė ims duoti naudą. Socialinis kapitalas gali būti sugretinamas su ekonominiu, kurio kaupimą kritikavo K.Marx (kalbėdamas apie XVII a. Ispanų aukso kaupimą), nes kaupiamas kapitalas nėra toks naudingas kaip tas, kuriuo disponuojama. Tai aktualu ir socialiniam kapitalui, kuris naudingesnis tuomet, kai yra nuolat naudojamas, atkuriamas.

Grupių veikloje ši kapitalo rūšis turi būti įvertinama, atsižvelgiant į sociokultūrinius veiksnius, istoriškumą, nes nors tai ir visuomeninė vertybė, tačiau naudojant ją bendriems tikslams, yra parankiau, kai asmenų lūkesčiai sutampa. T.y. kalbant apie tapatybės klausimą, svarbu, kad bendrijos nariai sutartų bent jau dėl tam tikrų pamatinių vertybių ir bandytų kartu jų siekti. Išplečiant bendrijų ribas ir veiklos sritis, vertybiškumo klausimas tampa dar sudėtingesniu, o tai kartu ir socialinio kapitalo kismo pavyzdys, nes plečiantis socialiniams tinklams, tampa sudėtingiau išvengti konfliktų orhanizacijos viduje. Svarbu, jog asmuo arba asmenys, koordinuojantys vieną ar kitą veiklą, valdytų ir kitas kapitalo rūšis, pavyzdžiui, kultūrinį – t.y. būtų pakankamai išsilavinę, išmanytų savo tautinės mažumos kultūros ypatumus.

Gali būti išskiriamas tam tikras etnis socialinis kapitalas, kuris susijęs su gan mitologizuotu požiūriu į tai, jog tautinės mažumos daugeliu atvejų yra atsakingos pačios už save daug labiau negu daugumos atstovai ir jų vykdoma „vidaus politika“ yra menkai įtakojama bendros politikos. Tai galima būti siejama su tuo, jog tautinių mažumų atstovai glaudžiai bendrauja tiek institucionalizuotose organizacijose, tiek ir neformalioje aplinkoje. A.Giddens (2000) teigimu, toks bendravimas gali įtakoti ne tik šių mažumų integraciją į visuomenę, bet ir, pavyzdžiui, galimybes skirtingose sityse – ekonomikoje, politkoje, mene. Taigi vadinamasis autentiškumas gali tapti savotiška paklausia preke, tačiau tai priklauso nuo jau minėtųjų žiniasklaidos priemonių ir pan.

³³ Goullbourne, 2006, p. 240;

Taigi socialinis kapitalas tradiciškai reiškia tam tikrą nematerialų turta, kuris lemia skirtingas galimybes socialiniuose tinkluose, socialiniuose santykiuose (Leana ir Van Buren, 1999). Nors apskritai socialinis kapiatalas sudarytas iš gan abstrakčių konstruktų, tačiau 1 paveikslėlyje galima matyti tas dimensijas, kurias išskiria tyrėjai Narayan ir Cassidy (2001):

1 pav. Socialinio kapitalo dimensijos.³⁴

³⁴ Imbrasaitė J., 2004, p. 40;

Šioje schemoje pavaizduota tai, kas aptarta anksčiau, tačiau šis schematinis vaizdavimas gali būti plečiamas nors tam tikru momentu veiklos, matomos trečiojoje grafoje imtų persipinti. Nagrinėjant bendrijos, kaip tam tikros organizacijos veiklą, galbūt mažiausiai dera atsižvelgti į kaimynystės ryšius, tačiau juos galima pakeisti ryšiais su kitomis bendrijomis. O grįžtant prie persipynimo, galima pateikti savanoriškos veiklos bei organizacijos finansavimo pavyzdį. Savanoriška veikla nors ir yra netlygintina, tačiau jai taip pat reikalingi bent jau minimalūs materialiniai ištekliai – tai reiškia, jog būtinas finansavimas. Todėl socialinio kapitalo kritikų teigimu, socialinis kapitalas kartais funkcionuoja užmaskuodamas jo turėtojų pelno siekimą ir drauge yra priešingas atvirai demokratinei visuomenei. Šis vienpusiškas socialinio kapitalo naudos jo savininkams pabrėžimas yra P.Bourdieu sampratos trūkumas. Individualūs veiksmai generuoja socialinę tvarką, kuri gali duoti naudos grupei ar pasireikšti kolektyviniuose veiksmuose. Grupės susideda iš individų, kurie renkasi tarp institucijų. Vadinasi, toks požiūris sujungia racionalaus pasirinkimo teoriją su socialinio kapitalo teorija (Nakhaie R., Lin X. 2005. p. 16).

Tinklai, dažniausiai laikomi socialinio kapitalo pagrindiniais elementais, klasifikuojami remiantis santykių jėga juose (Cheong P.H. 2006. p. 21):

- Susiejantis socialinis kapitalas – susidedantis iš horizontalių tinklų tvirtų ryšių įskaitant šeimą, artimus draugus, kaimynus, kolegas ir t.t.
- Sujungiantis socialinis kapitalas – silpnesni ryšiai, taip pat su asmenimis, besidalinančiais ta pačia ekonomine ir politine pozicija, bet skiriasi jų padėtis, užsiėmimai ar etinė grupė.
- Jungiantis socialinis kapitalas – vertikalūs ryšiai su formaliomis institucijomis ir organizacijomis.

Nors socialinis kapitalas glaudžiai susijęs su dalyvavimu kolektyvinėje veikloje, tačiau jis labiau laikytinas tam tikru motyvu, nes pats dalyvavimas ar bendra veikla – nebūtinai yra socialinio kapitalo išraiška.

Socialinis kapitalas gali būti prilyginamas modeliams, kurie apima:

- Socialinį dalyvavimą – procesas, kurio metu asmenys neoficialiai įsipareigoja kitiems bendruomenės asmenims dėl abipusės gerovės.
- Piliečių dalyvavimą – procesas, kurio metu asmenys įsipareigoja asmeniškai ar kooperatyviai aiškiai paremti ar padidinti bendruomenės gerovę.
- Įsitraukimą į nepelno organizacijas ir savanorišką darbą.
- Glaudžius ryšius su kitokio pobūdžio organizacijomis ir ekspertų sistemomis.³⁵

³⁵ Tijūnaitienė R., 2008, p. 190;

Priklausymas grupei, narystė joje suvokiama ne tik pačių narių, bet identifikuojama ir aplinkinių. Ji suvokiama kitokia, nei kitos tos pačios rūšies kategorijos. Etninė grupė gali apibrėžti save tik remdamasi kontaktais ir lygindamasi su kitomis etninėmis grupėmis, kurias pirmosios grupės nariai laiko kitokiomis. Tad svarbiausia sąlyga etninės grupės egzistavimui yra individų savęs laikymas jos nariais.³⁶

Taigi daugiausiai dėmesio skiriama socialiniam kapitalui, kuris bendruomenių veikloje yra itin svarbus, nes šios veiklos yra grindžiamos asmenų tarpusavio bendravimu, vertybių palaikymu ir bendro nematerialaus tikslo siekimu. Būtent dėl to, jog socialinis kapitalas yra sunkiai apčiuopiamas, jis gali pasirodyti labai painus ir neaiškus, tačiau sugretinant jį su etniškumo klausimais, galima šią kapitalo rūšį apriboti tam tikrais „rėmais“. T.y. nagrinėti jį tik tam tikrame kontekste, kuris susijęs su konkrečios bendrijos veikla, nes kiekviena bendrija gali būti susieta ne tik, pavyzdžiui, su konkrečia vieta (materialiu ekonominiu kapitalu), bet ir su tradicijomis, būdingomis konkrečiai vietai ar regionui.

2. Vokiečių bendrijų veiklos Lietuvoje tyrimas

2.1. Vokiečių bendrijų atstovų socialinės atminties analizė: tyrimo metodas

Šioje darbo dalyje pristatomi ir apžvelgiami tyrimo dalyviai, tyrimo imtis, atrankos ir duomenų rinkimo metodai bei procesas.

Tyrimo tipas ir jo pasirinkimo pagrindas.

Kokybinis socialinės atminties tyrimas buvo pasirinktas todėl, jog norima išsamiai atskleisti tiriamųjų patirtis bei išvalgas šia tema. Kokybiniai tyrimo metodai labiau gilina į daiktų ir reiškinių kilmę, o ne į skaičių ar kiekį (Paulauskaitė, 1996 cit. iš Kardelis 2005). Šiame darbe tiriamieji nėra būtinai vokiečių tautybės asmenys, tačiau jie savo veikla yra glaudžiai susiję su vokiečių bendrijų veikla, šios šalies kultūros plėtra Lietuvoje.

Tyrimo imties atranka.

Tiriamųjų grupė buvo renkama „sniego gniūžtės“ principu. Pirmiausiai buvo atliktas vadinamasis bandomasis („pilotinis“) interviu, kurio metu informantas pateikė duomenų apie konkrečią bendruomenę. Šiam interviu klausimai buvo ruošiami pagal iki tol išstudijuotą literatūrą ir kitus antrinius šaltinius (straipsnius apie tautines mažumas ir pan.). Su pirmuoju informantu buvo

³⁶ Kasatkina, Leončikas, 2003, p. 107;

suderinta, jog vėlesnėje tyrimo eigoje jo su jo pagalba bus suformuota vadinamoji fokus grupė – atliekama grupinė apklausa. Šis būdas pasirinktas todėl, jog bandomojo interviu metu buvo patvirtintos tyrėjo žinios apie tai, jog tautinių mažumų atstovai gali turėti tam tikrų trauminių patirčių arba tiesiog nenorėti dalintis informacija tam tikromis temomis (apie savo asmenybę, artimuosius ir pan.).

Taigi galimi tyrimo dalyviai ir pirmasis informantas buvo pasirenkamas pasinaudojant pažintimis, sukauptomis žiniomis apie konkrečius asmenis, kurie vykdo veiklą, susijusią su šio tyrimo tema. Nors buvo stengiamasi grupę formuoti tikslingai, tačiau šiam procesui įtakos turėjo tai, jog sudėtinga išmatuoti tai, kiek vienas ar kitas asmuo yra aktyvus bendruomenės veikloje. Apie tai buvo teiraujama su šioje srityje, konkrečioje bendruomenėje dirbančių asmenų.

Pagrindinis tyrimo instrumentas – pusiau struktūruotas interviu, kuriame tik pažymėtos galimų klausimų kryptys ir sritys, apie kurias tiriamieji nepapasakoja patys.

Dėl interviu iš anksto buvo tariamasi telefonu.

„Kokybinių tyrimų metodologijoje dažniausiai remiamasi Patton siūlomais kokybinio tyrimo imties sudarymo būdais (pats autorius juos vadina strategijomis). Dėl išvadų generalizavimo savitumo kokybiniame tyrime neverta siekti tikimybinės, atsitiktinai sudarytos imties, bet priešingai – reikia pasirinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs tiriamuoju požiūriu“ (Rupšienė, 2007, p. 26). Toks patogiosios atrankos metodas gali būti įvardinamas ir kaip trūkumas, nes esant mažam informantų skaičiui ir bent vienam iš jų atsisakius dalyvauti tyrime, gali pritrūkti informacijos.

Tyrimo dalyviai.

Pagal minėtus atrankos principus pasirinkti vokiečių tautybės pagrindu susiformavusių bendrijų atstovai, su šių bendrijų veikla bei tautinių mažumų politika susiję asmenys Klaipėdoje, Kauno mieste.

Keturių interviu metu buvo apklausta 10 asmenų – vienas individualus interviu (bandomasis), du grupiniai – su 4 ir 3 asmenimis ir vienas pusiau individualus, prie kurio neplanuotai prisidėjo dar vienas asmuo.

Vidutinė interviu trukmė buvo 90 minučių.

Visi informantai moterys. Jų amžiaus vidurkis - 71 metai

Informantų vardai ir pavardės tyrėjui žinomos, tačiau dėl konfidencialumo jos yra užkoduotos.

Reikia paminėti ir visų tyrimo dalyvių geranoriškumą bei norą bendradarbiauti, nes tai taip pat padėjo gauti daugiau ir informatyvesnių duomenų. Kai kurie tyrimo dalyviai netgi patys sūlė leidinius, knygas, žadėjo bendradarbiauti ieškant kitų tyrimo dalyvių, teiravosi, kuo dar gali padėti.

Taigi toliau darbe nalyzuojami empiriniuio tyrimo metu surinkti duomenys išskiriant tris pagrindines temas. Tai konkrečių tautinių bendrijų (Kauno ir Klaipėdos) Lietuvoje veiklos pristatymas bei palyginimas, o tai buvo įtakota to, jog informacijos ir tyrimų šioje srityje atlikta mažai. Galima paminėti, jog Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip bendrame visuomenės kaitos procese kito šios bendrijos ir ką jų nariai labiausiai akcentuoja. Kitoje darbo dalyje bus bus plačiau aptariamos veiklos, kurių pagalba išlaikoma tautinė tapatybė. Svarbu pamėginti atrasti, kas galėjo įtakoti šias veiklas. Remiantis informantų, kurie dažniausiai patys kartu yra ir veiklos iniciatoriai ir atlikėjai, pasakojimais visa tai susiejama su kapitalų teorija. Trečiojoje dalyje mėginama išsiaiškinti, kokios kapitalų rūšys turi daugiausiai įtakos tautinių mažumų savimonės palaikymui. Informantų buvo teirujamasi, ko, jų manymu reikia, norint puoselėti tapatybę, o taip pat – kokios šio proceso perspektyvas jie išvelgia. Visose duomenų analizės dalyse buvo akcentuojama tai, kad informantai buvo iš skirtingų bendrijų, o taip pat – jog informantai buvo senyvo amžiaus asmenys.

2.2. Vokiečių tautinė mažuma Kaune ir Klaipėdoje: bendrijų veiklos pristatymas

Tiek atliekant vadinamąjį bandomąjį interviu, tiek ir tyrimo metu pirmiausiai dera išskirti tai, jog skirtingos bendrijos minėjos itin akcentavo tai, jog jos turi skirtingą istoriškai nulemtą patirtį. Tačiau kartu buvo minima tai, jog bendras tikslas visuomet liko vienas – puoselėti vokiečių kultūrą.

Knygoje „Klaipėdos krašto prisiminimai“ (2009) teigiama, jo „norisi tvirtai sakyti, kad pagrindinės veiklos kryptys per šį laikotarpį nusistovėjusios: tai vokiškų tradicijų gaivinimas, kalbos mokymasis, vokiečių kultūros sklaida, bendravimas su kitomis tautinėmis bendrijomis.“³⁷ Ir nors čia kalbama konkrečiai apie Klaipėdos krašto vokiečių bendrijos tikslus, tačiau Kaune įsikūrusio Vokiečių informacinio centro direktorė interviu metu taip pat akcentavo pirmiausiai vokiečių kultūros populiarinimą, susiedama tai su vokiečių kalbos mokymu bei žinių apie šią šalį kaupimu:

„<...> bet dabar, kodėl mes įkūrėm šitą centrą – dėl to, kad su vokiečių kalbos paklausa sumažėjo, studentų mažiau turėjom ir tas vokiečių centro tikslas buvo propaguoti vokiečių kalbą ir taip pat Vokietijos, Austrijos bei Šveicarijos kultūrą. Kad žmonės geriau galėtų susipažinti su vokiškai kalbančių šalių kultūra, su papročiais, įpročiais ir t.t.“

³⁷ „Klaipėdos krašto prisiminimai“, 2009, p. 5;

Nors Vokiečių informacinis centras³⁸ yra įkurtas greta aukštosios mokyklos kaip vieno iš fakultetų padarinys, tačiau jis minimas dėl to, jog įtakoja konkrečių bendrijų veiklą, prisidedamas prie vietos tautinių mažumų atstovų lavinimo:

„O kas liečia vokiečių mažumą, apie kurią rašote, tai mes su jais irgi per renginius susipažinome. Vieni kitus į savo renginius kviečiame. Pagrindinis yra... Nors daugelis iš jų nemoka vokiečių kalbos, nors ir laiko save vokiečiais, tai su Ghoete's institutu ir su kitom organizacijom rengiami kursai grupėms – pradinukams, pažengusiems, kad jie galėtų išlaikyti egzaminą, jei sugalvotų važiuoti į Vokietiją. Tai būna po tris mėnesius, galite ir jūs ateiti čia. Tai yra tokia galimybė ir jie labai domisi, labai stropūs, o ypatigai dabar, kai yra galimybė tikrai išvažiuoti, gal darbą surasti.“ O patys vokiečių tautinės mažumos atstovai interviu metu mini, jog jų bendrijos nors ir yra įteisintos – turi savo nuostatus, narystės mokestį ir pan., tačiau jas labiau galima vadinti vietos veiklių žmonių iniciatyva, kuri visais atvejais yra susijusi su bendra šalies raida, o konkrečiai – su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu:

„Taip, nes iki tol tai nebuvo jokių bendruomenių. Rodos ir vokiečių čia nebuvo jokių – nieko. Jų aišku buvo, bet jie pasiskelbę nebuvo. O dabar tai mes susirenkam ir dainuojam ir visur mumis kviečia – į dainų šventes. Važiuojam dainuoti.“

„Linksma buvo, ponas, labai linksma. Sueidavom visi vokiečiai, stalus darydavom. Sueidavom ir nors ir iki tol pažinojom vienas kitą, bet bijojom pasakyti. Kai suėjom tai buvo linksma labai. Kilom kaip ant mielių.“

„Jos yra gyvi liudininkai. Nuo pat pradžių, nuo bendrijos įsikūrimo 1989 metais. Tai Jums mes ir pakvietėme čia, o aš galiu praplėsti šiek tiek. 1989 metais kuriantis mes vadinomės kultūros draugija. <...> Įsivaizduokite 1989 metais balandžio 23 dieną bendrija jau įkūrė ir patvirtino savo veiklą, įstatus, susikūrė iniciatyvinė grupė. Visoj Lietuvoj čia ir Kauno, ir Klaipėdos krašto, nes čia yra du skirtingi dalykai. Šiauliai, Kaunas, Vilnius – tai čia Lietuvos vokiečiai, o mes - Šilutė, Klaipėda – esame šio krašto vokiečiai.“ Klaipėdos vokiečių bendrijos pavadinimas buvo patvirtintas 1993 metais.

Vienas iš šių bendrijų bruožų, kurį svarbu išskirti ir kuris netgi gali nulemti tolimesnę šių bendrijų raidą yra kartų kaitos nebuvimas. Tyrime dalyvavusių asmenų amžiaus vidurkis yra 71 metai, tačiau nors ir buvo deklaruojama, jog reikalui esant būtų galima surinkti ir jaunų žmonių grupę, tačiau pokalbių metu buvo atskleista tai, jog labai daug jaunimo yra išvykę į užsienį, o kiti tiesiog neturi laiko tokiai visuomeninei veiklai:

³⁸ Vokiečių informacinio centro informacija. <http://www.deutsch.ktu.lt/> (žiūrėta: 2011-03-09)

„Pasiimu jaunų žmonių, vaikų, kurie turi domėtis tuo dalyku nors jaunimą sunku uždegti tais dalykais ir kalbom ir panašiai. <...> Jaunimas, tai turi visokių pramogų ir jie dar daug mokosi ir universitetuose, tai nelabai ir laiko yra. <...> Taip, bet daugiau vaikai ten ir vyresni, o jaunimas biškį mažiau. Tai ne tik vokiečių problema, bet ir pas armėnus yra, nes jie užsiėmę, mokosi. Jaunimas yra apkrautas. Jie netinginiauja, nevalkatauja ir yra apkrautas jaunimas.“

„Man keista, kai einu į tuos vokiečių filmus.. aišku jie kainuoja ir nepigiai, bet iš tikrųjų mažai matau studentų, mūsų studentų visai mažai.. Nesidomi, nelanko. Jei norėčiau būti gera specialistė, gera vertėja, tai aš eičiau, naudočiausi proga, nes ten titrai ir galima pasitikrinti save - puiki praktika.“

„Jaunimas nelabai nori. Jie net negražiai pasako, bet yra ir tokių, kurie dirba. Aš galvoju vis, kad išlaikyti kalbą šitą mūsų krašto specifinę ir vis užrašyti kur nors norėjau. Jaunimas jos nei mokėjo, nei suprastavo. Ji buvo atskira ir rūbai skyrėsi net. Mano mama, kai grįžo iš Sibiro, tai stebėjosi, kad aš žemaitišku akcentu jau kalbu. Net kalbą taip pamirštame, o kam mes ją galime pasakyti, kad jos nesupranta niekas. Klaipėdietiškos tos.“

Tad kalbant apie vokiečių bendrijų kūrimąsi Lietuvoje galima patvirtinti tai, jog jos kartu buvo ir išliko kaip tam tikri klubai, kuriuose renkasi žmonės, norintys pasidalinti savais išgyvenimais, o kartu turintys nemažai bendrų sąlyčio taškų ta prasme, jog būtent tautybė ne tik karo metu, bet ir pokariu-okupacijos metais galėjo nulemti jų likimus. Informantai akcentuodavo tai, jog tik viską išgyvenęs asmuo gali suvokti, apie ką kalbama, o tai jie taip pat siejo su istorijos iškraipymu ar tyrėjų neišmanymu, įžvelgdami tame ir galimų korupcijos, pašalinių įtakos apraiškų:

„A, tai Jums mes galime pripasakoti visko, primeluoti... Jūs ne vokiečiai. Tai nežinote nieko tada.“

„Buvo atvažiavusi viena tokia istorikė tai ji sėdėjo su dar vienu vyriškiu ir pasakojo, kas mes esame – kas tie Klaipėdos krašto vokiečiai. Vienu žodžiu Klaipėdos krašto žmonės buvo patys kvailiausi žmonės. Jei ūkininkas turėjo nors aštuonis sūnus, jie turėjo kiaules ganyti. Pas mus nei vienas vienintelis žmogelis nusprogęs net ir tas neidavo kiaulių ganyti. Pas mus mados tokios nebuvo. Lietuvoj, Žemaitijoj tas buvo, bet tik ne pas mus. Paskui ji ėmė apie klases pasakoti ir kokie išsimokslinę žmonės buvo Lietuvoj visi. <...> Jie ateidavo pas mus tarnauti. Tai reikdavo juos užregistruoti pas tą „biurgermeisterį“- koks vardas, pavardė, kada gimęs. Tai sakydavo „A velnias žino. Rašyk, kad ar rugius pjaunant, ar mėšlus vežant – kaip nori, taip rašyk.“ Tai čia buvo tie mokyti žmonės. Mama sakydavo tada pusiau rimtai, kad mėšlus pas ūkininkus veža dukart į metus. Ir aš todėl pykstu, kad ta mergina mumi taip traukė per dantį ir aš pykstu ir kad negaliu iš karto atsakyti. Jeigu taip istoriją mokina, tai spjauti į tą istoriją. Čia neteisingai viskas – viskas neteisingai.“

Violeta Davoliūtė, kalbėdama su istorike Natalie Zemon Davis, pripažįsta, jog būtent tautinių mažumų istorijos nevisuomet telpa į „tautinės“ istorijos rėmus – „praradę tradiciją, pametėme giją, kuri saugiai vedė mus per neapbrėpiamas praeities platybes, tačiau ši gija buvo ir grandinės, pančiojusios kiekvieną naują kartą iš anksto nustatytu požiūriu į praeitį. Gali būti, kad tik dabar praeitis mums atsivers nelauktai naujai ir atskleis tai, ko iki šiol nesuvokėme. Tačiau neįmanoma paneigti, kad, kai nebėra saugiai įtvirtintos tradicijos – o šį saugumą mes praradome prieš keletą šimtmečių – visa praeities dimensija taip pat atsiduria pavojuje. Mums gresia pavojus užmiršti, ir ši užmarštis – nepriklausomai nuo žinių, kurias galime prarasti, – reikštų, kad žvelgiant iš humanistinės perspektyvos mes netekome vienos dimensijos – gelmės dimensijos žmogaus egzistencijoje. Nes atmintis ir gelmė yra viena ir tas pat ar, kitaip sakant, žmogus negali pasiekti gelmės kitaip nei per atmintį.“³⁹, o istorikė savo ružtu mini, jog „„tradiciją“ aš pakeisčiau „tradicijomis“, o „giją, kuri saugiai vedė mus“, – „susipynusiomis gijomis“, ir teigčiau, kad, nors tradicijos žymi erdvę, kurios ribų bendruomenės nariai privalo neperžengti, toje erdvėje galima rasti įvairių kelių ir vietos skverbtis gilyn – net atrasti ką nors naujo, tuo pat metu galbūt vadinant tai tradiciniu reiškiniu. Nauji atradimai, kurie praplečia ribas ar jas naujai perbraižo, paprastai pasisavina ką nors iš to, kas jau egzistavo anksčiau. <...> Kai bendruomenės, kurią sieja kalba ir/ar bendros patirtys, institucijos ir papročiai, istoriją (ar istorijas) perrašo užkariautojas, nenuostabu, kad pasipriešinimo procese yra patvirtinama jos tautinė praeitis. Tokį praradimą eilėraštyje „Šimtmetis“ jaudinamai aprašė Osipas Mandelštamas: „Bet sulaužytas tavo stuburas, mano nuostabus, apgailėtinas šimtmeti. Su beprasmišku šypsniu tu žvelgi atgalios, žiaurus ir silpnas“. Tačiau net "priimtina" praeitis neturėtų būti siaura, ir geras istorinis darbas privalėtų būti parašytas išlaikant artumo bei intymumo ir tuo pat metu distancijos ir nešališkumo perspektyvas.“

Socialinės grupės, susiformavusios tautiniu pagrindu, negali paveldėti iš praeities tų mąstymo formų ar, pavyzdžiui, kultūros iš praeities kartų bent jau ta prasme, jog ta kultūra buvo veikiamą, buvo dirbtinai formuojama ir nors šis formavimo procesas galbūt niekur nedingo, tačiau jis įgijo visai kitas formas. Kalbant Michele Foucault terminais, panoptikumo idėja klesti, o tautinių mažumų atveju tai galima išvelgti, kuomet kalbama apie bedrijų ir vietos valdžios santykį. Klaipėdos ir Kauno bendrijos, kurios pasižymi veiklumu, anot jų narių, jaučia tam tikrus

³⁹ Davoliūtė V., Davis N.Z. (2005). *Bebelis nėra paskutinis žodis*. Cituoja filosofę Hanną Arendt iš jos knygos „Tarp praeities ir ateities: aštuoni politinės filosofijos etiudai“ (*Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, 1968) - <http://www.eurozine.com/articles/2005-07-28-zemondavis-lt.html> (žiūrėta: 2011-05-02);

suvaržymus iš vietos valdžios, o tai galima sieti tiek su bendrijos, tiek ir su konkrečių individų veikla:

„Prieš maždaug 4 metus mes rašėm merijai, kad norėtume, jog būtų lietuviški ir vokiški pavadinimai. Buvo pasakyta taip, kad, jei mes kompaktiškai šitame mieste gyventume – tam tikrame gete – tai tada galima būtų svarstyti. Angliškai galima kaip matote rašyti viską, o kiek čia tu anglų.“

„Mes ką tik darydavom, tai iš karto – „ach, vokiečiai germanizuoti jau pradeda“. Prie senojo pašto moterys va pirmą kartą viešai dainavo, nes ten buvo atidengimas lentos garbaus žmogaus, tai iškart buvo replikos, kad imame germanizuoti Klaipėdą. Kąžkoks absurdas.“

„Visą laiką taip, bet išlenda visada, kad va jūs čia vokiečiai ir jūs siekiate kažko. Kad ir dėl to paties turto mokesčio. Mokesčių inspekcijai turime mokėti ir mūsų vadai kai atvažiuoja iš Vokietijos, tai ten, kai nuvažiuoja į meriją, tai visi šypsosi ir mūsiškiai naivūs ir tiki. Aš sakau džiaukitės tada, kai raštas ateis. Niekas neatleidžia nuo turto mokesčio, o išimties padaryti negali. Dabar kuria naują vietą, bet jau ten etatai išdalinti ir mums bei žydams sakė vietos nebus, nes mes turime. Mums niekas nepadea išlaikyti, o ten gaus algas tie, kas sėdės ir nieko neveiks.“

„Mes stiami visada, kad ir gražia forma, bet esam stumiami. Gerai, kad mano pirmininkė nebijo ir sako viską.“

Tai patvirtina ir Kauno bendrijos vadovė, tačiau akcentuoja, jog šiame mieste situacija kiek kitokia:

„Tai mes neprotuojam, nors padėtis tikrai ne ką geresnė ar netgi prastesnė. Neįsivaizduoju, kad mes čia kauniečiai taip, nes va Klaipėdoj vienas žmogus į tarybą norėjo, tai iškart susilaukė replikų, kad „va, vėl Klaipėdą valdyti norit...“ Toks pasakymas jis reikšmingas, nes, jei tk kažką nori dayrti, iškart tokia reakcija, kad vėl jūs čia valdyti norit. Tas yra vokiečių minusas. Tas yra likę. Ypatingai tau taip pasakys Klaipėdoj rusų tautybės atstovas koks. Šilutėj tas pats pasirodo, o Kaune šito nėra. Vokiečių bendruomenės pirmininkė. Girilinda – vardas toks, sakau, kaip jus vertina Šilutėj Kultūros skyrius ir pan.? Sako, kad kaip per padidinamąjį stiklą. Pas mus čia tikrai taip nėra Kaune. Jie čia nieko neduoda, niekas nieko, bet jie čia ir nieko per padidinamąjį stiklą neseka. Pavyzdžiui, dabar mes norime kurti prie Kauno miestovivaldybės administracijos Tautinių mažumų tarybą. Mano iniciatyva. Grynai dėl to, kad, pavyzdžiui, dalyvauti galima būtų projektu svarstyme. Užvedėjas aš – ne armėnai, ne lenkai, nes jie tik linksi galvom ir sako, kad dalyvaus. Aš einu ir darau, jau posėdžiai buvo komiteto. Tas bus pirmą kartą nepriklausomybės metais.“

Tačiau kalbėdami apie bendrijas ir jų formavimosi procesą, informantai ypač akcentavo tai, jog Lietuva padėtis, anot jų, tik blogėja, o dėl to jie yra linkę kaltinti valdžios atstovus, politikus. Taip pat jaučiamas ir tam tikras sovietinės nostalgijos akcentavimas, kuomet okupacijos laikas yra

siejamas su pavojumi, tačiau kartu minimas ir gyvenimo gerėjimas bei tai, jog nepriklausomybės atgavimo metais ateities vizijos buvo kur kas šviesesnės negu viskas yra dabar. Tam tikros socialinės grupės ar individo socialinės tapatybės neturėjimas, anot Mitja Velikonja (2009), yra svarbus ta prasme, jog pasikeitus santvarkai tai gali būti traktuojama kaip, pavyzdžiui, naujų galimybių metas ir ateitis gali būti siejama su šviesiomis perspektyvomis, tačiau taip pat tai gali būti ir dar didesnio nusivylimo laikotarpis, kai nauja santvarka gretinama su dar didesne nežinomybe.⁴⁰ Būtent sovietmečių tautinių mažumų atstovai negalėjo, nenorėjo viešinti savo tapatybės, o nepriklausomybės atgavimas tuomet jiems kartu reiškė ir galimybę vienytis, dalintis savo išgyvenimais ar netgi atgauti prarastas materialines vertybes. Pierre Nora teigimu, tapatybės, panašiai kaip ir atminties, sąvoka laikui bėgant patyrė prasmės perversmą. Tiek individualus tiek ir subjektyvus jos turinys virto kolektyviniu, kone formaliu ir objektyviu. Tapatybę galima sieti su asmens savitumu, todėl ji reikšminga, pavyzdžiui, administravimo srityje ir policijoje: pirštų atspaudai atskleidžia mūsų „tapatybę“, mes turime "tapatybės" korteles ir dokumentus. Vis dėlto ši sąvoka tapo visuotine kategorija, savęs apibrėžimo *išorine* forma. Garsusis Simone'os de Beauvoir posakis „Moterimi negimstama, ja tampama“ galėtų būti kiekvienos tapatybės, sukurtos pripažinti save, šūkis. Tapatybė, kaip ir atmintis, yra *pareigos* forma. Aš privalau tapti tuo, kas esu: korsikiečiu, žydu, darbininku, alžyriečiu, juodaodžiu. Šis pareigos lygmuo yra esminė visuomeninės atminties ir tapatybės jungtis. Šiuo požiūriu atmintis ir tapatybė yra to paties mechanizmo dalys: abu žodžiai tapo sinonimais, o jų saitai atskleidžia naują istorijos ir visuomenės sąveikos būdą.⁴¹

„Ėjom ir ką – dabar jau eitu kas. Tie, kurie atsikeltu, tai apspjaudytu. Nedetu galvos savo dabar. Visi sulindo su Kubilium priešaky.

Dabar Lietuva biedna ir mum nieko negali duoti. Per mažai moka ir algos tos mažos ir jum jauniem. Ir pensijos mažos. Pragyvenimo lygis yra labai žemas. Daugiau moketu žmonem, tai ir kitaip gyventu. Niekas nesiguostu tada.“

„Kaip ten bebutu – visvien geresnis gyvenimas buvo tada. Geresnis buvo nei dabar. Kiekvieną metą atpigdavo ir laukdavom. Žmogus keliesi ir jau geriau – jau parduotuvėj to yra, jau to. Pakilimas jautėsi. Jau medžiagos atsirado – ant balto su raudonom gelytēm. Vėliau jau su mėlynom žiūrėk. Jau atsirado.... „Inkaras“ dirbo ir atsirado balti batukai. Visvien kiekvieną kartą vis gerėjo. Iki algos nuo algos aišku buvo, bet badu nestipome ir nėjo, kai dabar eina....

Kai dabar eina prie konteinerių ir jaunimas ir neturi kas valgyti... Atsiprašau. 21 metai laisvo Lietuvos, o viskas tik blogyn eina.“

⁴⁰ Cohen J. *Not Only, But Also: Mixedness and Media*. <http://www.sagepublications.com> (žiūrėta: 2011-05-02);

⁴¹ Nora P. *Pasaulinė atminties viešpatija*. <http://www.eurozine.com/articles/2007-10-08-nora-lt.html> (žiūrėta: 2011-04-24)

„Per pažįstamą pirmąjį sekretorių aš butą, pavyzdžiui, gavau. Pamatė mane tada tai sveikinasi, priėmė kaip savą. Bėdas papasakojau ir jis liepė neiti kasdien. Liepė palaukti ir pasakė, kad po ketvirčio gausiu butą ir gavau. Visi klausė, kiek man kainavo, tai man kainavo dvi boinkas šampano. Viršininkei iš darbo išeiti ir pamainoj. O dabar...Mūsų laisvoji Lietuva, vaikai išsimokslinę, bet darbo nėra. Vienas išvažiavo, dirba dabar, bet kas ten.“

„Po nepriklausomybės atgavimo mes galėjome atsikurti tautybę, nes mūsų tėvai buvo be dokumentų ir mes visi buvome lietuviai. Čia neliečia Lietuvos – Klaipėdos kraštą čia. Tai Lietuvai tapus laisva buvo galima apsispręsti ir įrodyti reikėjo, kad esi vokiečiai. Daug kas nieko nedarė ir neįrodinėjo. Jiems buvo nesvarbu, nes buvo 50 metų lietuviai, bet paskui taip atsitiko, kad, kai norėjo išvykti, tai reikėjo įrodinėti ir buvo vėlu.“

„Pas mane tuščia vieta ten ir kai surašinėjo, tai klausė, kodėl tuščia, tai sakiau, kad paliko, nes nei vienas nenorėjo.“

„Buvo tokių, kurie bijojo ir pasikeitė, bet mes nepreėjom ant svetimos pavardės. Kadangi mes kai grįžom į Lietuvą tai jau mes vaikai nesakėm, kad me svokietkos. Mes tada rašėmės, kad mes lietuvės, lietuvės..O kas ten žino – mes rašėmės lietuviškai. O kai perversmas buvo, tai mes nuėjom ir pasikeitėm ir tautybę pasiėmėm. Tautybę vokiečių – ne lietuvių – viską gražiname.“

A.Sverdiolas, kalbėdamas apie postkolonistinius kraštus, svarsto, jog tas praeities sureikšminimas bendrai kultūrai nieko gero neduoda ir derėtų remtis tuo, ką turime dabar. Jo nuomone, laiko ir fizinės erdvės konceptai yra netinkami kultūrai apibūdinti, substantyvus (substantive) laikas ir erdvė artikuliuoja tikrąją kultūros išvestinių dalių tvarką. Pastatas ar kitas objektas ne tik žymi fizinę kultūros erdvę ir laiką, bet ir „valią galiai“⁴², žmogaus ir visuomenės gebėjimą įrašyti savo kultūrą laike ir erdvėje. Kultūrinis darinys gali turėti savo laiką, kuris įgauna ne tik kiekybines, bet ir kokybines reikšmes. Tokį laiką konstruoja patys kūriniai, tarpusavyje būdami susiję ir tuo ryšiu palaikydami jo egzistavimą. Kultūros unikalumas taip pat neateina iš praeities, o yra konstruojamas substancinio laiko dabartyje tą praeitį interpretuojant. Žiūrint iš fizikinio laiko ir erdvės perspektyvos, tai nevyksta. Kultūrinio reiškinių ribas nurodo negebėjimas kurti pagal iš centro atėjusią prieigą arba negebėjimas priimti to, kas buvo sukurta centre. Kultūros unikalumas yra tame, kad jos reiškiniai gali būti nagrinėjami laiko ir erdvės chronologijoje arba kaip centrinis taškas, aplink kurį esantys reiškiniai tėra periferija. Naudojant substantyvaus laiko ir erdvės sąvokas, reikia atsisakyti kiekybinių lyginimų, atstumų matavimų ir žvelgti kokybiškai klausiant ne ko trūksta kažkuriai kultūrai, bet kas jai priklauso arba nepriklauso. Internalizavimas ir adaptacija nereiškia pa/at-ėmimo iš kito – kiekvienas kultūros reiškinys priklauso tiems, kurie gali jį

⁴² Kelert., 235 psl.

patalpinti savo istorijoje⁴³. Taigi, A. Sverdiolo siūlomas požiūris į kultūrą yra stipriai hermeneutinis-interpretacinis, tačiau būtent tokio galima pasigesti kalbant apie tautines mažumas ir jų tradicijas bei kultūros puoselėjimą.

Pierre Nora manymu, „jei praeitis jau nėra ateities garantas, tai atmintis užtikrina tam tikrą tęstinumą ir ima vaidinti itin svarbų vaidmenį. Seniau vyravo praeities ir ateities vienovė, kurią dabartis tik sutvirtindavo, o šiandien dabartis veikia išvien su atmintimi. Kito atminties įsiviešpatavimo stimulo prigimtis yra socialinė. Išvedant "akceleracijai" analogišką terminą, jį galima pavadinti istorijos "demokratizacija". Tai šiuolaikinių pasaulį stipriai veikiantis tautų, etninių, socialinių grupių ir atskirų asmenybių išsivadavimo ir išsilaisvinimo sąjūdis, kuris, glaustai tariant, iškelia įvairių mažumos grupių atminties formas: praeities atkūrimas yra integrali jų tapatybės įtvirtinimo dalis⁴⁴.“

Ivaylo Ditchev keldamas maobiliųjų tapatybių ir pilietybių klausimą naudoja stereotipų įšaldymas sąvoką, kurią galima pritaikyti ir tautinių mažumų atstovams. „Ne paslaptis, kad, užuot didinęs supratimą ir toleranciją, globalinis susimaišymas brėžia naujas ribas ir aštrina konfliktus (Roth 2004). Kultūrinė sąveika negali nesiremti stereotipais, pati ženklo esmė yra tokia, kad begalinė realybės įvairovė sutalpinama į paprastą schemą, kurią lengvai atpažįstame. Įšaldymą, apie kurį kalbu, lemia ne šiaip padažnęję fiziniai skirtingoms bendruomenėms priklausančių žmonių susitikimai, tai greičiau bendros viešosios erdvės, kurioje tie susitikimai vyksta, irimo padarinys. Tai susiję ne tik su kalba, bet ir su vertybėmis, taisyklėmis, institucionalizuota visuomenės intereso raiška.⁴⁵“

Informantai, kalbėdami apie institucijas, kurios susiję su jų veikla akcentavo vietos bei šalies valdžią ir dėl visuomenės negandų kaltino būtent pastarąją. O tap pat akcentavo, jog nuo bendros šalies politikos priklauso ir tautinių mažumų kultūros sklaida ir kad realybė skiriasi nuo deklaruojamos tikrovės:

„Artistai dabar sėdi. Ką ten žmonės? Va šiandien tas Kubilius laikraštyje, ne – ne šiandien – parašyta, kad pati geriausia prezidentė mūsų, o kas eina toliau – Degutienė, o Kubilius tik penktas eina.

Tai tas debilas išvis...

⁴³ Ten pat, 236-237 psl.

⁴⁴ Nora P. *Pasaulinė atminties viešpatija*. <http://www.eurozine.com/articles/2007-10-08-nora-lt.html> (žiūrėta: 2011-05-18)

⁴⁵ Ditchev I. *Mobiliosios tapatybės? Mobiliosios pilietybės?* <http://www.eurozine.com/articles/2008-06-27-ditchev-lt.html> (žiūrėta: 2011-05-05);

Paskui eina Uspaskichas ir Paksas. Kubilius po jų.

Visi mūsų tik žiūri...

Jau pasakė, kad niekas nebrangs, o dabar jau pranešė, kad Vilniuj elektra brangs, dujos. Kaip taip meluoti galima? Žmones kiršyti.“

„Manau, kad vokiečių kultūra irgi provakarietiška ir čia ne tame esmė – čia tiesiog nepopuliari kalba nepopuliari pasidarė. Aš nežinau, kodėl vokiečių kultūra – muzika, menas – tie dalykai kodėl nežavi dabar jau atėjusios kartos tarkim. Aš sakau „kartos“ turėdama galvoje tuos tėvus, kurie savo vaikus leidžia į mokyklą, nes, kai ateina laikas pasirinkti, kokią kalbą mokytis, tai vistiek tie tėveliai renkasi pirma. Čia žinot, čia yra respublikos mastu ir mes daug kartų buvom susitikę ir Švietimo ir mokloso ministerijoj ir prie apvalaus stalo kalbėjom apie tai, kad ką padaryti ir kaip padaryti, kad palikti tą įvairovę Lietuvoje. Kad palikti tą įvairovę, tai yra sudėtinga. Kad rinktušiai kaip pirmą užsienio kalbą, tėvų negali priversti. Tada jie rašo nepasitenkinimus, skundžiasi. Tik dėl to, kad tu turi specialistą labai gerą prancūzų kalbos, vokiečių kalbos labai gerą specialistą, kuris padėtų vaikui išmokti, bet jie nenori, kad vaikai tos kalbos mokytųsi. Čia per prievartą negali, nes kiekvienas turi būti laisvas tą daryti ir tą ir daro. Kas būtų geriau aš nežinau. <...> Mano asmeninė nuomonė yra grynai, kad, jei valstybiniu mastu būtų tinkamas supratimas, tinkama politika vedama ir būtų leista aukštosiose mokyklose nepriklausomai nuo to, ar tai yra humanitarinė ar techninės pakraipos mokykla, bet kad būtų atrasta kažkokia tai galimybė sudaryti sąlygas studentams mokytis tų kalbų ne kadangi tik kreditus surinkti reikia atimant juos iš specialybės dalykų, bet tai ir yra didžiausia problema. Apie tas sąlygas galima kalbėt, galima galvot, bet aš sakyčiau, kad jei valstybė galvodama apie savo piliečius kaip išsilavinusius piliečius, ką tie piliečiai išsilavinę, kokie jie galėtų vartoti dvi ar tris užsienio kalbas ir, jei jie nei vienos nemoka, tai jūs puikiai suprantat, kad tai yra skirtingas žmogus. Skirtingas savo pasaulėžiūra, mąstymu ir visa kita. Jei kas nors iš valdžios vyrų galvotų taip, tai surastų tas sąlygas pafinansuoti tą dėstymą, tą mokymąsi kalbų aukštojoje mokykloje. Nes dabar, ką deklaruoja mūsų Švietimo ir mokslo ministerijos įstatymas, tai nelabai atitinka tikrovę.“

„Iki Europos Sąjungos nare tampant Lietuvai ir nuo tada finansavimą vis mažino ir visai nebeliko ir jau antri metai nieko negauname. Mes patys turime savotiškai užsidirbti. Nesam verslininkai ir sunku labai.“ Tačiau taip pat svarbu paminėti, jog vokiečių tautybės asmenys išreiškia priekaištus ir Vokietijos valdžiai, o tam įtakos turi tai, jog vienos bendrijos gauna (gaudavo) finansavimą, o kitos – ne:

„Mes pykstame ant vokiečių labai pirmiausiai. Kodėl? Nes mes dvynukės, o viena gavo pilietybę, o kita ne. Ją karo laike gavom – prieš karą dar ir turėjom.

Vaikai būdami dar...

Tai kaip pilietybė gali prapulti? Kaip? Aš gavau, nes aš už vyro lietuvio...

Aš irgi už lietuvio...

Bet vaikai negavo.

O aš negavau.

O ką padėjo mum tie vokiečiai? Nieko nepadėjo. Visą turtą praradome.“

Taigi taip valdžios struktūros sukūrė ir palaiko tą, M.Foucault minima, asmenį, kurį lengva disciplinuoti ir, jei reikia, bausti. Bausmė šiuo atveju nėra tiesioginė, o labiau sietina su įstatymais, kurie kelia asmenų nepasitenkinimą. Ir nors nepriklausomai nuo tautybės, šiuo metu visi asmenys yra tos bendros „kariuomenės“, kuri vadinama Europos Sąjunga, „pėstininkai“, tačiau būtent skirstymas į regionus (nesvarbu, ar jie sukurti tik žmonių vaizduotėje, ar, pavyzdžiui, yra apriboti geografiškai), kurie lyg ir garantuoja išskirtinumą, tačiau informantų pozijos gali būti siejamos su tuo, jog konkretus regionas jiems turi ne tik simbolinę prasmę, bet ir asmenines nuoskaudas, kurios susiję su materialiu turtu. Taigi apibendrinant galima teigti, jog vokiečių tautinės mažumos atstovai bendruomenių formavimosi procese akcentuoja Lietuvos nepriklausomybės atgavimą, bet kartu jaučia savotišką nostalgiją, siedami ją su materialia gerove. O taip pat matome, jog bendrijų veikloje itin svarbiu gali tapti vienas asmuo, tačiau plačiau apie tai kalbama trečiojoje duomenų analizės dalyje, kur kalbama apie skirtingas kapitalų rūšis. O kitoje darbo dalyje bus plačiau nagrinėjamos veiklos bei būdai, kurių pagalba palaikoma tautinės mažumos tapatybė.

2.3. Vokiečių tautinės mažumos tapatybės palaikymo veiklų analizė

Kalbant apie tautinės mažumos tapatybę svarbu pabandyti atskleisti konkrečias veiklas, kurių pagalba ji yra palaikoma. Pasakodami apie tai informantai buvo nusiteikę skeptiškai, nes pasakojimą pradėdavo nuo to, jog neturi ką papasakoti, nes nėra niekuo išskirtiniai. Šis išskirtinumo klausimas ir nebuvo laikomas kertiniu. Buvo daug svarbiau atskleisti kasdienes praktikas, kurių pagalba vokiečių tautinės mažumos bendrijos atstovai ne tik palaiko savo tapatybę, tačiau ir integruojasi į visuomenę.

„Taip. O menas ir yra. Pažiūrėkit – bet koks renginys būtų – seminaras, konferencija – visur kviečia tą ir tą. Be meno niekur. Visad ar vaikus pakviečia, ar kokią tautinę mažumą, kuri pasižymėjusi, kuri gražiai atrodo. Galima nusifotografuoti su jais, su tautiniais rūbais. Dar jei kažkokį tautinį paveldą padarai. Tik to ir reikia žinokit. Taip, menas yra prie bet ko. Tai variklis.“ – kalba Kauno vokiečių bendrijos pirmininkė. Šioje bendrijoje „Kulturverband“ nemažas dėmesys

skiriamas ir kartu su seneliais ar tėvais ateinantiems vaikams. Kadangi pagrindinis bendrijos tikslas, anot pirmininkės – kultūrinė veikla, t.y. vokiškųjų tradicijų, papročių puoselėjimas, siekimas praturtinti žmogų dvasinėmis vertybėmis, bendrijos vokiečiai Kaune turi sekmadieninę ir šeštadieninę mokyklą, kurią lanko jaunimas ir vaikai. Užsiėmimų metu jie mokosi vokiečių kalbos, muzikos, dainavimo, dailės, puoselėja tradicijas, papročius, aktyviai dalyvauja sekmadieninių mokyklų festivaliuose, Kauno Įvairių Tautų kultūros centro renginiuose. Kauno vokiečių kultūros bendrijos narių prigimtinės ar anksti vaikystėje įgytos savybės įteigia ir sutvirtina jų, kaip vokiečių, tapatumo jausmą. Jie jaučiasi priklausantys vienai ir tai pačiai bendruomenei vien pagal savo prigimtinių tautiškumo pasireiškimą, o taip pat ir pagal išlaikytą vokiškosios religijos, kuri pasireiškia kaip labai stipri atrama dvasinių krizių metu, prisilaikymą ir pasiryžimą ją išlaikyti, tačiau informantai pokalbių metu labiausiai akcentavo meninę – konkrečiai – choro veiklą:

„Kaip sakot, kodėl per meną – būdavo taip su viršininkais – važiuoja kur nors ir visada mus pasiima. Visalaik mes ten atliekam, o jie mum balių padaro paskui. Puiku buvo.“

„Kuo jau mes čia galime užsiimti – seni mes žmonės jau.

Pensinikai mes, namie sėdim, va, dar einam į chorą.

Į bendriją čia ateiname ir turime šiokį tokį užsiėmimą.

Aš esu pirmininkė tai gal apie šitą visą veiklą bendrijos galėčiau plačiau papasakoti, nes čia yra eiliniai nariai, kurie dalyvauja toj veikloj.“

Visais atvejais informantai apie integraciją bei savo, kaip atskiros individų grupės, padėtį visuomenėje kalbėjo kaip apie jungimąsi į vieną visumą bent jau ta prasme, jog nuolat akcentavo savo nepriešiskumą bei geranoriškumą kitų tautinių mažumų atžvilgiu. Taigi nors tautinių mažumų klausimus dažnai bandoma matyti per konflikto teorijos, kuri gali būti siejama su susiskaidžiusia visuomene, kurioje vienos grupės dominuoja kitų atžvilgiu, prizmę, tačiau šiuo atveju labiau tikėtų funkcionalistinis požiūris ir turėtų būti akcentuojamas neformalus bendravimas benruomenės viduje ir formalus – išorėje. Tyrėjų, kurie analizuoja formalaus ir neformalaus bendravimo ypatumus organizacijų viduje, nuomone, nesvarbu tai organizacija ar maža grupė – jos veiklos koordinavimas visuomet nukreiptas į tam tikrą produktą (Robert E. Kraut, Robert S. Fish, Robert W. Root, Barbara L. Chalfonte 4psl)⁴⁶. Neformalus bendravimas pažįstamų asmenų tarpe suteikia individams galimybę aktualiomis temomis, o tuomet, kai vienas iš šiuos individus vienijančių aspektų yra bendra kalba (vokiečių kalba, kuri, pavyzdžiui Klaipėdos krašto atveju dar ir pasižymi specifine tarpe) ji leidžia dar labiau įtvirtinti bandrumo jausmą.

⁴⁶ Gaddy C., Ickes B.W. (1998). *To restructure or not to restructure: informal activities and enterprise behavior in transition.* <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/39524/3/wp134.pdf> (žiūrėta: 2011-04-17);

„Jūs pamatytumėt, kokių įdomių žmonių yra. Paprasčiausiai kai žmones susitinki, kai vakaronės yra, žmonės taip neišsipasakoja, bet kaip išsipasakoja – ėmiau taip daryti, nes anksčiau, kai buvo jubiliejus koks ar kas, tai pažymim bendruomenėj ir pan., pašnekam prie didelio stalo ir net ne su visais ir viskas, o dabar darom kitaip. Būna jubiliejus, tai važiuojame į namus. Aš paklausiu, kas nori, kad atvažiuotų, nes irgi ne su visais gi būna gali bendrauti ir panašiai. Tada paklausiu to žmogaus, kuriuos nori matyti. Vienas inžinierius, kitas buvęs direktorius – rangai, statusai neatitinka ir panašiai. Pasako, kas ir tada važiuojame ir tam vakarėlyje namuose būna visai kitas bendravimas, visai kitas pokalbis. Bendrauja, dalinasi informacija, prisiminimais, kas į kokią bažnyčią ėjo, kur mišios buvo, kur mokėsi. Save senais vardais jaunų dienų vadina. Išsireiškimus net savo kartos jaunimo naudoja kalboj. Būdamos 80 metų. Pravardes prisimena ir panašiai. Aš taip negaliu susitikti, nes mano bendramoksliai Kaliningrado srity likę.“

Tačiau tokiam neformaliai bendravimui įtakos turi ir tai, kaip dažnai individai bendrauja. Anot 6 psl Brown ir Frazer (1979), individai, kurie bendrauja, pavyzdžiui, kelis kartus per dieną, lengviau pereina iš formalaus bendravimo į neformalų. Bendruomenės atveju tai itin susiję su jų veikla, nes bendravimas, susitikimai padažnėja tuomet, kai imama ruošti kokiam nors renginiui. Tuomet repeticijų metu, kurios būna bent kartą per savaitę, vis iš naujo išgyvenamos tos pačios situacijos – dainuojamos tos pačios dainos, renkamosi toje pačioje vietoje, tuo pačiu metu. Bendras „produktas“ tuomet yra siekiamybė gerai pasirodyti konkurse, bet kartu tai ir kasdieninė veikla, kurios pagalba palaikoma bendruomenė.

„Bendruomenė su bendruomene. Pavyzdžiui, yra sekmadieninės vaikų mokyklos, yra įvairūs festivaliai – važiuojam kartu, susitinkam, pasibučiuojam, pasiklausiam, kaip tu gyveni, kuo tu gyveni, kaip tavo žmona, kaip tavo vaikai, kas kur mokosi, kas muzikinei mokykloj, kas ten kažkur išvažiavo, kažkur Armėnijoje buvo kažkurią vasarą išvažiavęs... Mes susitinkam, būna bendros vakaronės įvairių tautų centre.“

„Susirenkam dainuoti ir taip susirenkam – bendruomenėj, nes bendruomenė didelė ir ne visi gali dainuoti. Susieinam, susirenkam visi ant švenčių. Kalėdos, jubiliejai – tada prisirenka daug žmonių. Vaikų grupė yra. Vaikai dainuoja ir juos vežam. Pernai va tai niekur nebuvom, nes pinigų trūko. Vežimas į kitus miestus tai kainuoja gi.“

„O mes viską spėjam, po 4 kartus būna per savaitę repetuojam. Pykstamės, džiaugiamės, bet spėjam. Ir mus įvertina, mūsų dainas aprauda, o ne Šilutės ar Klaipėdos. Tai yra daug, nes mes jau reputaciją turime tam tkrą ir tai yra daug.“

Kad vykdoma tam tikra integracinė politika, kuomet būtent per kultūrinę veiklą kitos tautybės asmenys integruojami į visuomenę, tačiau kalbant su Klaipėdos krašto vokiečiais teko pastebėti tai, jog ši integracija yra išspraudžiama į savotiškus rėmus, kuomet tautinės mažumos atstovai

„Mes gauname finansavimą tik kultūriniais projektams. Tačiau mes darome kultūrinius renginius. Tie asistentai, kuriuos minėjau iš Vokietijos, tai jie ir būdavo atsakingi už kultūrinę veiklą. Kad su visuomene bendrauti, o ne tik čia va kavos pagerti mažam ratelyje. Mūsų iniciatyva 1992 metais buvo atidaryta dabartinė Hermano Zudermano gimnazija. Ten turime 24 klases. Turime apie 60 mokytojų, kurie dirba toj mokykloj. Vienintelė tokia tautinių mažumų mokykla pabaltijy. Mes čia kai darome tuos didelius susitikimus va Velykom, pavyzdžiui, tai mes čia netelpame ir darome toj mokykloje. Ten būna dalis aktų salėje, o paskui kita dalis su kava, pyragaičiais.“

Teigiama, jog tautinė sąmonė yra pagrindinė priežastis, galinti sukelti stiprų konfliktą, kuomet žmogus negali pasakyti, kodėl save laiko vienos ar kitos tautos atstovu. Kartais taip atsitinka būtent svetimoje šalyje gyvenantiems individams, kurie būdami kitos tautos atstovai, tuo pačiu turi prisiderinti prie juos priėmusios nacijos kultūros ir kitų moralinių bei materialinių normų. Žmogaus savęs priskyrimas vienai ar kitai etninei grupei, vienai ar kitai tautai yra gana subjektyvus. Apskritai apibrėžti tautos, tautybės ir tautinio identiteto reikšmes yra sudėtinga. Jos yra daugiau jaučiamos tiek iš vidinio individo nusistatymo, tiek ir iš išorinio jį supančio pasaulio, kurį sudaro asmenį supančių individų socialinės bendruomenės. Anot Audrio Juozo Bačkio, kuris gan pasaulietiškai kalba apie bažnyčios vaidmenį formuojant kultūrinę tautos tapatybę - „tautinė kultūra yra dinamiškas reiškinys. Šiandieniniame pasaulyje svarbu suderinti tradiciją su naujomis gyvenimo sąlygomis, tai yra sukurti gyvąją tautinę kultūrą, kuri remtųsi iš ankstesnių kartų paveldėta tradicija, bet kartu būtų vis atnaujinama ir puoselėjama. Priešingu atveju, kai "senoji" tautinė tapatybė dėl tam tikrų priežasčių negali būti palaikoma, o nauja dar nesusiformavusi, gali prasidėti "tapatybės krizė". <...> Bažnyčios indėlis į tautinės tapatybės stiprinimą yra vaistas ar net, stipriau sakant, priešnuodis nuo tautinės religijos išradinėjimo (pagonybės, tautinės katalikybės ar tautinio ateizmo formų), nes tauta neturi savo atskiro dievo.“⁴⁷ Būtent per tokią iš dalies neformalią, neprofesionalią veiklą (saviveiklą) yra bandoma palaikyti bendros tapatybės idėją. Taigi Kauno ir Klaipėdos bendrijų pagrindinė veikla yra susieta su choru, tačiau pastarojo miesto bendrijos atstovai akcentavo ir tai, jog gieda pamaldų metu. O taip pat Klaipėdoje buvo leidžiamas laikraštis, kuris buvo skirtas viso regiono vokiečių bendrijoms.

„Mes esam vienintelis kolektyvas, kuris dainuoja tuos vokiškus šlagerius. Aš jas „grynavaislėm“ vokiečiom vadinu ir jos dainuoja tas senas dainas. Taip, kaip jau minėjau, vokiečių buvusį kraštą – Šilutę - pravirkdėm kauniečiai. Tai yra daug. Prašo dainas nusirašyti. Viešinimas, reklama – būtina turi būti. Jei nori, kad bendruomenė gyventų, jei nori, kad kultūra gyventų – gal

⁴⁷ Bačkis A.J. *Bažnyčios vaidmuo performuojant kultūrinę tautos tapatybę.* <http://www.eurozine.com/articles/2003-09-25-backis-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-03)

daugiau kas ir padėtu, nes, kai sužino ir padeda, kai prašai – nebūtinai pinigais. Savanoriška veikla irgi svarbi, kad renginyje, pavyzdžiui, kažką padėt, pabūt. Aptarnaujantis personalas svarbus tas labai.“

„O ką daugiau darysi – gi mes nešokam... Mes per senos šokti, o jaunimas tai dar parodas daro kartais. Tam reikia irgi daug darbo. Jaunimas išsilakstė į užsienį ir nebeliko jų jau beveik.

Mum visas krūvis gaunasi.“

„Kol mes ten dirbom, tai neturėjom nei vieno apmokamo etato ir visi reikalai gulė ant šitų moterų pečių. Choro moterys rūpinosi tuo, kad renginius suorganizuoti, svečius priimti, išlydėti. Keletas tokių „geležinių“.“

„Turėjom laikraštį, kuris paskutinis išėjo 2005 metais kovo mėnesį, o paskui pinigų nebebuvo jau. Jisėjo ir siuntėme mes jį visur į Tarybų sąjungą, visur Lietuvoj. Pačios dėjome į vokus ir toks buvo neapmokamas darbas mūsų, pačios siuntėme.“

„Taip, choras yra ta veikla. Dar mes su deputatu va kitą savaitę susitinkame, kuris nori žinoti, kaip mes gyvename, kaip pragyvenome tą pokarį čia. Jūs žinote apie knygą, kurią išleidome dvidešimtmečiui? Mes tengiamės prisiminti, išlaikyti tą atmintį. Pas mus gi čia tik miestas, o aplinkinėse gyvenvietėse su tam tkrais cetrtais yra bendrijos dalys.“

„Kas antrą savaitę mes į bažnyčią einam dainuoti.

Buvo vadovas labai veiklus, jis lietuvis buvo. Jis viską žinojo, ką kada giedoti, ką dainuoti kokia proga ir labai viską žinojo, net nežianu iš kur.

Mes turime pamaldas vokiečių kalba sekmadienį ir mūsų choras išstoja.“

Tačiau „tautinės religijos išradinėjimo“ klausimas šiuo atveju yra sudėtingesnis bent jau ta prasme, jog informantai užsimena apie kintančią bei „modifikuojamą“ religiją, o tai, jų manymu, nėra priimtina, tačiau kartu čia galima būtų kalbėti apie savotišką „tapatybės krizę“, nes naujų modelių įgyvendinimas sulėtėja būtent tame lygmenyje, kuris dažniausiai laikomas reprezentatyviu. Šiems individams taip pat itin svarbūs simboliai, kurie anot E. Durkheim, padeda palaikyti kolektyvinę sąmonę, šventiko vaidmuo informantų pasakojimuose kiek primena M. Weber kunigo suliginimą su asmeniu, kurio gyvenime be tikėjimo doktrinų taip pat svarbu ir tam tikri materialūs simboliai, kurių pagalba išreiškiama kaita⁴⁸:

„Tos giesmės šitam kraštui buvo priimtinos, nes daugelis jų yra Simono Dacho eilėmis.

Ir daug kas pasikeitė – Klaipėdos krašto kunigai visad turėdavo juodą tą, kaip ji vadinasi?

Sutana...

⁴⁸ Townsley J. (2004). *Marx, Weber and Durkheim on religion*. <http://www.jeramy.org/papers/sociology-of-religion.html> (žiūrėta: 2011-03-02);

Skraistę tą. Čia buvo grynai Klaipėdos krašto iš nežinia kokių laikų, o dabar pasimuturuoja tai ružavi, tai šniūrais, tai bantais persiriša ir nesuprantu kodėl. Vis paklausti noriu. Man tai visai nepatinka.

Tai čia pirmiausiai berods latviai pasigavo, latvių vyskupas, o mūsų vyskupas jaunas irgi. Jis apie 34 metus ir tie visi jauni žmonės kitoki. Mes juk neturėjome evangelišku kunigų, kol neįsikūrė Klaipėdos universitetas ir ten evangeliškos teologijos katedra. Ir visi, kurie baigė pirmieji, visi tapo evangelikų kunigais. Visi jauni gražūs vyrai. Energingi ir va jie ima tas naujoves iš pasaulio. Mes pasenome su ta mūsų kultūra. Evangeliškas kraštas mūsų – mes nesižegnojam ir nesiklaupiam. Pagal senus papročius dabar jau nebedarom – dabar tik sėdim ir stovim.

Yra keli dar, kur ir mūsų bažnyčioje klaupiasi.

Keli vienetai. Gal katalikai jau.

Žegnotis tai nebuvo tokios tradicijos, o dabar jau kartais žegnojasi. Vieną kartą žegnojasi, o kitą – ne. Pamišta, susimaišo.

Mūsų Marytė dar buvo gyva, tai ji matydavo, kai kunigas pakelia rankas ir meldžiasi, tai ji visad sakydavo – „atskeltų tavo tėvas, tai tu gautum.“ Jai kas netigdavo, tai ji pasakydavo. Nierko nebijodavo.“

Veiklos, kurių pagalba vokiečių tautinės mažumos atstovai palaiko savo tapatybę bei integruojasi į visuomenę yra susiję ne tik su kultūra kaip nematerialia vertybe, bet ir su tam tikrais materialios integracijos klausimais. Dažniausiai tai susiję su gyvenamąja vieta, o bendruomenių atveju – su patalpomis, kuriose žmonės vykdo savo veiklą. Tokias bendrijas netgi galima pavadinti marginalizuotomis grupėmis, o ypač, jei į jas žvelgiama kaip į miesto erdvėje veikiančias institucijas:

„Tada mes neturėjome patalpų tik tokį mažą kambariuką ten, kur merija ar kaip ten vadinasi. Turėjome vieną kambariuką, bet labai greitai iš ten buvom išprašyti. Kadangi buvo pasakyta, kad čia reikės, nes nauja valdžia ateina ir reiks patalpų. Tada turėjome išeiti ir vienas bendrijos narys tuo metu dirbo proftechninėje mokykloje ir mes iki dabar turime jam dėkingi būti, kad jis nepabijojo ir davė mums vieną auditoriją, kurią padalinome pusiau. Smulkmenų nežinau aš, bet vėliau tik 1992 metais aš jau ėmiau vadovauti šitai organizacijai. Pirmasis toks mūsų branduolys tai buvo choras. Susibūrė entuziastai ir pradėjo. Ir visi susitikimai, kurie vyko toje mokykloje.. Reiškia mums davė aktų salę ir leido valgykla apačioje naudotis. Ir šitų namų neturėjome, o tik 1996 metais Vokietijos vyriausybės dėka šitie namai buvo atidaryti ir čia nėra nei vieno lietuviško cento. Nieko. Vienu žodžiu Vokietijos vyriausybė atvažiavo čia, kad rastume pastatą. Buvo du – šitas be langų, be durų – tik rėmai tokie kaip aš sakau. Ir kur muzkos parduotuvė dabar yra centre. Vokiečiai kažkodėl išrinko šitą pastatą. Suremonatavo ir įsikėlėm į čia.“

„Noriu pasakyti, kad aš nebijau pasakyti, jog mes buvom ir likom beteisiai. Mes nekonfliktuojam, bet mes esame mažesni ir viskas. Kur benueitum, tu jauti šitą. Tu jauti šitą. Kai ateina jie čia, tai sako, kad štai raudonų plytų mokykla. Ach, čia vokiečių mokykla reiškia. Kapinės sunaikintos, bažnyčios mūsų sandėliais paverstos. Lietuvoj nepavertė, o šitam krašte pavertė. Čia tie pastatai vokiečių sako, o žemė – lietuvių. Tai iš kur atsirado tie pastatai ant tos lietuviškos žemės? Kapines sunaikino, nes nekentė vokiečių vietos valdžia. Mes ką tik darydavom, tai iš karto – „ach, vokiečiai germanizuoti jau pradeda“. Prie senojo pašto moterys va pirmą kartą viešai dainavo, nes ten buvo atidengimas lentos garbaus žmogaus, tai iškart buvo replikos, kad imame germanizuoti Klaipėdą. Kažkoks absurdas.“

„Kaune yra lenkų bendruomenė, tai jie gauna finansavimą už jų patalpų išlaikymą. Jiem lengviau, nes mum reikia patiem to ieškoti. Po to reikia atsiskaitinėti už viską. Daug darbų atsiranda.“

Taip atsiskleidžia mąstymas, kuris gali būti pavadintas stereotipiniu ta prasme, jog be jokių gilesnių architektūros ar istorijos žinių leidžia individams daryti tam tikras prielaidas, jog konkretus pastatas yra būtent konkrečios tautos simbolis, o jeigu jis pastatytas dar ir tokioje vietoje, kuri miestui (ar turbūt tiksliau būtų sakyti – tam tikroms suinteresuotoms grupėms) itin svarbi, tuomet bet kokia su šiuo statiniu susijusi veikla bus gretinama pirmiausiai su vien ar kita grupe – šiuo atveju – vokiečių tautine mažuma. Tai tarsi priešingas procesas, tam, kuris aprašomas G.Mažeikio straipsnyje apie pakartotinį pradinį išsimbolinimą kaip socialinės tikrovės adaptacijos veiksmą, kuomet „regimasis kūrinys“ yra tarsi nepastebimas tol, kol, pavyzdžiui, vietos vokiečiai neprašo jo savo reikmėms. Ir nors tokiu atveju nėra ryškaus „seno ir naujo“ santykio, tačiau tokie simboliniai ženklai svarbūs tiek mažumai, tiek ir daugumai nors pastarosios viešai deklaruojama pozicija ir skiriasi nuo konkrečių veiksmų. Nors dauguma ir dominuoja kultūriškai, tačiau tarsi nuolat jaučia grėsmę ir tai puikiai iliustruoja teiginį, jog mažumos įtaka nėra visiškai nulemta to, kiek individų ją sudaro.

Siekiai viešinti bendrijos veiklą yra tiek Klaipėdos krašto, tiek ir Kauno bendrijos planuose. Klaipėdiečiai akcentuoja tai, jog reikia savo patirtį perduoti jaunųjų kartų atstovams, nes ši senoji karta ilgą laiką tylėjo, bijojo kalbėti apie savus išgyvenimus, kurių patyrė daug, o štai Kauno bendrijos pirmininkė pamini ir konkrečiais planais, kurie susiję su naujųjų technologijų panaudojimu bei jaunesnės kartos asmenų įtraukimu į pačios bendrijos populiarinimo veiklą:

„Su savais. Daugiau bendraujam savam rate, bet aš tai pastebėjau, kad kai taip bendrauja, tai ir lieka tam savam rate – kaip ir šeimoj – nieko neišneši gero ar blogo ir tas ir lieka. Dabar vedu tokią politiką, kad mes turime daugiau į viešumą eiti. Ne tik festivaliais kuriuos minėjau apsiriboti, bet daugiau visur save rodyti, daugiau save reprezentuoti, jei taip galima pasakyti. Tai tam tikslui

specialiai turiu multimedijos inžinierių vyruką, kuris baigė tuos mokslus ir jis man kelis filmukus padarė. Jei kur eiti reikia, tai nebūtinai visi 300 žmonių, bet gali keli atstovai atstovauti ar kažkokiam posėdyje, ar kažkokiam seminare ir aš jau turiu pasiruošus. <...> Reikia ne tik mum, bet ir visom bendruomenėm viešinti veiklą. Lenkai tai daro daugiau, bet irgi... Pavyzdžiui, dabar Kovo 11-tosios buvo minėjimas ir kaip smagu, kad mes dalyvavom, pastebėti buvo, daugybėje nuotraukų ir tada klausiu, kodėl tik mes visose nuotraukose ir internete, o sako, kad gražūs buvote, aktyvūs ir pakliuvote. Atėjom su vėliavėlėm, rūbais tautiniais, gėlėm. Ir video buvo, kur mano vaikai matosi gražūs. Tas gerai ir sužino daugiau. Klausinėja tada, kas čia toki, iš kur jie čia tam Kaune ir t.t. Skambina žurnalistai, klausia. Tas ir yra viešinimas. Aš skaitau, kad mes biškį per daug buvom savy užsidarę.“

Tačiau čia galima išvelgti tam tikrą stagnaciją ta prasme, jog, kaip teigia Katherine Hamley, rašydamas apie žiniasklaidos priemonių įtaką tapatybės formavimuisi, svarbu yra atkreipti dėmesį į tai, kas formuoja jaunų žmonių tapatybę, požiūrį. Tenka pripažinti, jog būtent vadinamoji populiarioji kultūra daro gan daug įtakos, nes vienas iš jos pranašumų yra tas, jog ji yra lengviau pasiekiamą⁴⁹. Sugretinant tai su tautinių mažumų identiteto formavimu bė lietuviška spauda taip pat galima pastebėti ir tai, jog apie tautinių mažumų reikalus daugiausiai rašo regioniniai arba konkrečiai bendruomenei skirti leidiniai – tokie kaip, pavyzdžiui, tinklapis „Mažoji Lietuva“ (<http://www.mazoji-lietuva.lt/>), Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“, „Tautinių bendrijų naujienos“ ir pan. Kalbant apie tautines mažumas populiariojoje Lietuvos spaudoje galima paminėti Artūro Tereškino išvalgas. Prieš dešimtmetį šis sociologas atliko tyrimą, kurio metu stebėjo visuomenės informavimo priemones ir tai, kaip ir kokias naujienas jos pateikia apie tautines mažumas. Šio stebėjimo rezultatai patvirtino A. van Dijk'o tezę, jog žiniasklaidoje tautinės mažumos dažniausiai pateikiamos būtent kaip tam tikrų nusikaltimų, konfliktų ar su netolerancija susijusių įvykių dalyvės.⁵⁰ Minėtame tyrime buvo analizuojama tai, kokia informacija apie tautines mažumas pateikiama didžiuosiuose Lietuvos dienraščiuose tam tikru laikotarpiu⁵¹, tačiau daugiausia dėmesio

⁴⁹ Hamley K. *Media use in identity construction*. <http://www.aber.ac.uk/media/Students/klh9802.html> (žiūrėta: 2011-04-16);

⁵⁰ Tereškinas A. *Ethnic and sexual minorities in the lithuanian mass media: images an issues*. <http://www.policy.hu/tereskinas/policypaper.html> (žiūrėta: 2011-05-02);

⁵¹ „Analizės metu buvo atskleista, jog romų, lenkų, rusų ir žydų tautybių, kurių Lietuvoje yra gausiausia, atstovai spaudoje buvo minimi būtent dėl to, jog atliko nuskaltimą arba dalyvavo kokioje nors kitokioje kriminalinėje veikoje. Vadinamosios „blogos žinios“ dominavo, kuomet buvo kalbama apie tautinių mažumų atstovus, o taip pat šiuo pareiškimus lydėjo nuotraukos ar vaizdo reportažai, kuriuose buvo įamžinti nebūtinai tie konkretūs asmenys, tačiau būtent konkrečios tautybės asmenys, atliekantys tam tikrus deviantinius veiksmus. <...> Kur kas mažiau dėmesio

buvo skiriama didžiosioms bendruomenėms – rusų, lenkų, žydų. Todėl ateityje derėtų išsamiau paanalizuoti konkrečios smulkesnės bendrijos veiklos ypatumus, veiklos sritis bei reikšmę tiek konkrečios vietovės, tiek ir šalies mastu.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog vokiečių tautinių mažumų atstovų pagrindinė veikla yra susijusi su saviveikla – konkrečiai – su choriniu dainavimu. Tiek senų vokiškų šlagerių dainavimas (būdingesnis Kauno vokiečiams), tiek ir giedojimas pamaldose (Klaipėdos krašte) – tai kartu ir senųjų tradicijų, kalbos puoselėjimas ir galimybė pajusti bendrumo jausmą repeticijų, renginių metu. Tačiau ši veikla kartu yra ir įrodymas, jog vyksta kultūros „senėjimo“ procesas, nes vienos informantės išsireiškimas „mes pasenome su ta mūsų kultūra“ yra labai tikslus ta prasme, jog minėtąją veikla užsiima tik senesnio amžiaus asmenys ir nėra jokie šių kultūros segmentų perdavimo mechanizmo, nes jaunesni žmonės socialinę atmintį bando išsaugoti, pavyzdžiui, rinkdami senas nuotraukas ar klausinėdami vyresnių žmonių apie praeitį. Bendrijos užsiima ir tam tikra edukacine veikla – Klaipėdoje veikia Hermano Zudermano gimnazija, o Kaune – sekmadieninė mokykla, kurioje vaikams siūloma užsiimti tapyba, dainavimu ir kita menine veikla. Pastarosios bendrijos vienas iš ateities tikslų yra užsiimti komunikacija viešojoje erdvėje – tam tikrais viešaisiais ryšiais – mažųjų tautinių bendrijų veiklos propagavimu. Tai galima sugretinti su įvairių galimai svarbių kapitalo rūšių didinimu. Taigi kitoje darbo dalyje siekiama išsiaiškinti, kokios kapitalo rūšys ir kaip įtakoja vokiečių tautinės mažumos tapatybės išlaikymą.

2.4. Vokiečių bendrijų Lietuvoje įgyvendinimo analizė: Kauno ir Klaipėdos bendrijų atvejai

Vadyba, įgyvendinimas, organizavimas tai sinonimai, kurie dažnai naudojami, kuomet kalbama apie bendrijos veiklą. Ši veikla – tai ne tik darbas žmonių apsuptyje, tačiau ir tam tikrų individualių bruožų, gebėjimų reikalaujanti sritis. P.Bourdieu – prancūzų mokslininkas, pirmasis paminėjęs kapitalo savoką ir nuolat plėtojęs ją, atsižvelgdamas į visuomenės raidą. XXI amžiuje

žiniasklaidoje skiriama su tautinėmis mažumomis susijusioms problemoms, tokioms kaip rasizmas, bedarbiystė ar socialinė apsauga. Romų tautybės asmenys dažniausiai vaizduojami kaip vagys, tinginiai, nepaisantys jokių socialinių normų. Rusai – vienais atvejais kaip potencialūs verslo partneriai, įtaką Lietuvos ekonomikai darantys asmenys, o kitu atveju – kaip tam tikri priešai, kaip „grėsmė iš rytų“, nuolat primenant okupacijos metus ir pan. Lenkai pateikiami kaip aktyvūs nacionalistai. Žydai – tai tauta, kuri, anot A.Tereškino, spaudoje aprašoma įvairiapusiškiausiai. Analizės metu buvo randama straipsnių tiek apie antisemitizmo problemą Lietuvoje, tiek apie žydų šventes ar kasdieninį gyvenimą.“ Ten pat;

kapitalų teoriją galima vadinti tarpdisciplinine bent jau todėl, jog ji taikoma daugybėje praktikos sričių. Tautiniu pagrindu susiformavusių bendrijų veikla – tai sritis, kurioje persipina tiek identiteto, tiek meninės veiklos, religijos ar lyderystės klausimai. Šioje darbo dalyje empirinio tyrimo metu gauti duomenys bus analizuojami sugretinant juos su įvairių autorių išvalgomis apie skirtingas kapitalo rūšis, jų įgijimo ypatumus bei reikšmę.

Kalbant apie vokiečių tautinės mažumos bendrijų veiklą skirtinguose miestuose jau buvo užsiminta apie materialias vertybes, kurios svarbios šių bendrijų veiklos įgyvendinime. Tai nekilnojamasis turtas, kuris gali būti vadinamas bene lengviausiai apčiuopiamu kapitalu. Įdomu pastebėti tai, jog informantai apie šią (ekonominio) kapitalo rūšį kalbėjo su tam tikra nuoskauda ir daug dėmesio skyrė istoriškumui:

„Mes irgi va žemę turime, bet kas iš to? Neatiduoda mum jos...“

Kaip tai neatiduoda? Ką tu kalbi? Atidavė, bet kad su ja nieko negali daryti. Sugalvojo, kad tiltas toj vietoj eis ir tempai, bylinėjasi, o ten tas tiltas dar šimtą metų neis.

<...>

Mum prie Smetonos tėvelis nebūt galėjęs turėt, nes mokesčius didelius reikėję būt mokėt, nes tėvas vokiečys. Mama mūsų buvo lietuvė. Todėl pirko žemę ant mamos. Kada ant mamos pirko, tai mum mokesčiai maži ir dar keturi vaikai, o kai važiovome į Vokietiją, tai mūsų visi dokumentai ten kur pilietybę davė, tai sakė, kad laimėsime karą ir grąžinsime žemes visas.

Buvo archyve dokumentai, pakėlė ir rado.

Kas iš to – negali ekspluotuoti. Aš paėmiau paskolą ant teismų ir iš to 100 tūkstančių gavau tik 78 tūkstančius ir va sūnui daviau 50 tūkstančių, o kitus į teismą sukišau. Ir neturėjau atiduoti, tai žemę reikėjo atiduoti užtai, o buvo brangi žemė, tai kiek būtų buvę... Viską mokesčiam sumokėjau ir viskas nuplaukė man. Vienu žodžiu ir mūsų lietuviai labai blogai daro.“

„Mums drebia, kad mes esame kaip rakštis, nes su savo žemėm ir neva mes ne vokiečiais. O jie iš kito krašto atėjo, atsikėlė žemes iš kitų kraštų. Negali savo žemės atgauti, nes žemaitis anksčiau priėjo prie valdžios. Esi vokiečis, tai būsi paskutinis eilėje, jei negausi prilišti.“

„Dabar tai korupcija vadinama, kyšiais. Mes net nesam pripratę, nes buvo tvarka vokiška. Važiavo du jaunavedžiai dviračiu šalia vienas kito, o nebuvo galima ir baudą gavo.. Net nesiginčijo, nes tokia tvarka buvo. O dabar, kas prilenda pirmi, tiek ir gauna žemes, o tai lietuviai daro.“

„Kai grįžo iš Sibiro, tai dar visa ūkė stovėjo, bet paskui nugriovė. Gi visas Klaipėdos kraštas yra nugriautas. Šitie nameliai yra šiais laikais pastatyti, bet mūsų ūkėje tai jų nėra. Viską supjovė į malkas, grūdus išsikūlė, samagono išsivirė... Čia ir dvarai buvo, kur link Gargždų važiuoji. Manęs

klausė čia tokia moteris, kad papasakočiau apie dvarus, kurie buvo. Žinau, kam jai reikia – kad parašytų, jog čia lietuvių dvarai buvo. Nepasakosiu.“

Informantai kalba apie tam tikrą pažinčių tinklą, kuris susijęs su pažintimis, padedančiomis greičiau atsiimti, privatizuoti nekilnojamą turtą. Tai galima pavadinti socialiniu kapitalu, kuris kai kuriais atvejais gali pakeisti kitas kapitalų rūšis, tačiau taip pat gali būti jų įtakotas. Taigi galime teigti, jog socialinis kapitalas gali būti savotiška atsvara ekonominiam kapitalui, tačiau taip pat ekonominis kapitalas gali nulemti tai, jog asmuo turės daugiau pažįstamų. Terminas *socialinis* sietinas su kolektyviniais veiksmais, kurie yra ne tik socialinių tinklų egzistavimas, bet ir reiškia tam tikrų normų pripažinimą tarp individų. *Kapitalas* yra daugiau ekonominis terminas, kurtis suprantamas gamybos ir naudos maksimizavimo teorijų kontekste, taip pašalindamas individus iš jų socialinio fono (Bourdieu, 1990, p. 58) „Racionalūs veiksmai yra esminė prielaida, bet metodologinis individualizmas dažnai neskatina grynai savanaudiško elgesio (Field 2004 cituojama Murray, 2005, p. 5). Individualūs veiksmai generuoja socialinę tvarką, kuri gali duoti naudos grupei ar pasireikšti kolektyviniuose veiksmuose. Grupės susideda iš individų, kurie renkasi tarp institucijų. Vadinasi toks požiūris sujungia racionalaus pasirinkimo teoriją su socialinio kapitalo teorija (Bourdieu, 1990, p. 65).“

Socialinio kapitalo sąvoka, minima JAV sociologo J.S.Coleman'o darbuose, siejama su socialiniais ryšiais, santykiais (Gečienė, 1999, p. 95). Skirtingas socialinis kapitalas arba ne vienodos galimybės jį įgyti gali įtakoti skirtingas galimybes tiek, pavyzdžiui, darbo rinkoje, tiek ir organizuojant, koordinuojant tam tikrą kitų asmenų veiklą. Šios rūšies kapitalo trūkumas susijęs su asmeninių ryšių nebuvimu bei santykių su visuomene. Tačiau nors daugeliu atvejų ši kapitalo rūšis yra įvardinama kaip teigiama, galima atrasti ir neigiamų jos aspektų. Ypač tuomet, kai kalbama apie laisvus vėlyvojo modernumo ryšius, nes, pavyzdžiui, P.Bourdieu aptariamas socialinės hierarchijos modelis yra gan statiškas. „P.Bourdieu ignoruoja faktą, kad žmonės gali daugiau ar mažiau mėgti vieni kitus arba jie gali turėti panašius požiūrius (Field, 2003). P.Bourdieu socialinio kapitalo samprata yra individualistinė, kadangi plėtodami ryšius, individai siekia įgyti viršenybę vieni kitų atžvilgiu ir organizacijų gyvenimas yra tik priemonė šiam tikslui pasiekti. Apibūdinamas socialinį kapitalą kaip didelį gėrį, P.Bourdieu mažai domisi tamsiąja socialinio kapitalo puse. Socialinio kapitalo teorija pabrėžia būdus, kuriais konkrečios grupės manipuliuoja santykius savo interesų naudai. Naudodamas „kapitalo“ sąvoką, P.Bourdieu siekė demistifikuoti humanistinį požiūrį į socialinius ryšius ir atkreipti dėmesį į socialinių ryšių kaip investicijų strategijų funkcionavimą. Socialinis kapitalas funkcionuoja užmaskuodamas jo turėtojų pelno siekimą ir drauge yra priešingas atvirai demokratinei visuomenei. Šis vienpusiškas socialinio kapitalo naudos jo savininkams

pabrėžimas yra P.Bourdieu sampratos trūkumas.⁵² Tačiau interviu metu buvo daug kalbama apie tai, jog socialinis kapitalas yra naudingas ne tik individams, bet ir visai bendruomenei:

„Tos pažintys asmeninės padeda daug žmonių pritraukti, gauti pinigų, paremia. Kalėdoms mums paketukų suorganizavo mažų ir visiems dėmesį parodė. Tai padeda labai. Niekas nieko taip neduoda ir patys kapstomės. Asmeninės pažintys duoda tai. Aš jau žinau, kas tik gražiai šneka, o kas dar ir padeda. Viską užsidirbti reikia.“

„Ir kiek ten draugų susirandi. Tai svarbu. Turiu ir iš Oslo, iš Danijos. Mes bendraujam, susirašinėjam, kviečiam vieni kitus – taip ir veiklai padedi bendrai ir save tobulini, pleti požiūrį. Čia ir nuo žmogaus priklauso, nuo jo komunikabilumo ir panašiai.“

Dvasinis kapitalas yra vadinamas “pamatine” vertybe, kuri padeda įprasminti kitas kapitalo rūšis. Tai itin aktualu, kai kalbame apie veiklą, už kurią nėra niekaip atlyginama, nes tam tikros asmeninės vertybės, kurios yra susiję su noru padėti kitiems (tai aktualiau bendrijų vadovams), noru išreikšti save, įprasminti savo veiklą, o svarbiausia – visą tai daryti be jokio materialaus atlygio. Tačiau visuomet pripažįstama, jog egzistuoja ir netgi yra būtinos kitokios atlygio formos. Pirmiausiai reikia paminėti tai, kad šiuo atveju dvasingumas nėra siejamas su religijomis ar tologinėmis tikėjimų sistemomis. Dvasingumą siūloma suvokti kaip kažką, kas tiesiog įprasmina žmonių veiklą. (Zohar ir Marshall, 2006, p. 49-50).

„Ten jau nepavadovausi jai ir aišku būna visko – pasiginčijam, bet ji ant tiek pasišventus, ant tiek sako myliu tą bendruomenę, kad ji net išmoko vokiškai kalbėti žmogus. Tai įsivaizduokit ant kiek reikia ir ji sako, kad negalvokit, kad aš kada mesčiau tą darbą.“

Kauno vokiečių bendrijos pirmininkė akcentuoja tai, jog būtent pažinčių dėka jie gali pasisamdyti meno vadovą savo chorui, nes, anot jos, tai ir asmeninių savybių – tokių kaip komunikabilumas ar mokėjimas prisitaikyti, reikalaujanti veikla. Ji akcentuoja tai, kad žmonės turi būti atsidadę bendrijai, aukoti savo laiką, nesiekti asmeninės naudos ir būti pasiruošę atlikti visus darbus:

„Aš vedėja, užvedėja.... Choro vadovė, ansamblis mūsų... Yra mūsų taryba 7 žmonės, Ritutė daug padeda, o aš – pati sau viršininkė, turiu pavaduotoją, ten padarau darbą ir prieš renginį tarkim aš galiu skirti visą savaitę vokiečių bendruomenei. Čia turi būti pasišventęs žmogus. Kitaip negali būti – grynai pasišventęs. Turi gerbti šitą veiklą, turi mokėti tai daryti ir turėti tokios charizmos. Nesakau, kad aš jos daug turiu, bet noro, stengiuosi. Žmogus žino, kad be mano žodžių... tai jis eina ir klausia manęs. Pasakau, kas už ką atsakingas. Vakare paskambin, pasakau, kad tui susirašyti, pavyzdžiui, programą, idealiai viską sustyguoti ir tas viskas pas mane

⁵² Imbrasaitė, p. 40;

visuomeniniais pagrindais. “ Taigi čia taip pat akcentuojamas pasitikėjimas, kuris svarbus bendrijų veikloje, nes tokį pasitikėjimą asmenys įgyja ne iš karto ir tai gali būti nulemiama daugybės veiksnių.⁵³ Vienas tokių – išsilavinimas. P.Bourdieu išskiria ir dar vieną kapitalo rūšį - kultūrinį kapitalą, kuris būtent siejamas su išsilavinimu. O išsilavinimas – tai vienas iš faktorių, įtakančių asmenų galimybes, pavyzdžiui, darbo rinkoje.

„Jei atvirai pasakius, tai aš esu labai nusivylus. Aš , pavyzdžiui, man, kai aš išgirstu kur nors vokiškai kalbant, tai aš visad domiuosi, visad bėgu, kai atvažiuoja kažkas iš Vokietijos ar į VDU ar kur. Įdomu atšviežinti ir savo žinias. Ka\kq naujo išgirsti įdomu. O studentai kitą kartą ateina, bet labai vangiai – reikia paraginti labai. Reikia paraginti.“ Apie vokiečių kultūros sklaidą ir vokiečių kalbos populiarumo sumažėjimą daug kalbėjo „vokiečių informacinio centro“ direktorė, tačiau ji taip pat paminėjo, jog šioje situacijoje persipina kultūros ir materialumo klausimas, nes atsivėrus Vokietijos darbo rinkai padidėjo ir susidomėjimas vokiečių kalbos studijomis:

„Taip ir aš turbūt utopistė, bet man atrodo, kad čia materialioji pusė – pinigai. Pinigai, pinigai, pinigai – todėl mokosi. Bet kodėl nepagalvoja, kad gali į šalį nuvažiuoti, pakalbėti, pasimokyti. Iš praktinės pusės tokios pažiūrėt, nes ir į tave žiūri kitaip, jei kalbą moki. Labai skiriasi požiūris. <...> Taip, aš pati būdama studentė važiauvau, kai buvo galimybė ir pajutau, kokia tai jėga ir kaip tai paskui mane į priekį pastūmėjo. Aš taip manau.“ Daugelis informantų daug dėmesio skyrė kalbai ir jos išskirtinumui kaip tam tikros tapatybės bruožui. Kalba – vienas iš aspektų, išskiriančių tautines mažumas iš visuomenės (ne tik teigiamais aspektais), tačiau taip pat svarbu paminėti, jog skirtingi kraštai turėjo skirtingas tarmes, kurios senolių atmintyje išlikę iki pat šių dienų:

„Aš kai nuvažiauvau, pasakiau, kad katiną noriu paglostyti vokiškai, tai nesuprato ir klausia, ką tam katinui noriu daryti.

<...>

Kai kurių žodžių ir pasakymų nesupranta...

<...>

Taip, mes susitinkame ir kalbame.

Šita kalba kitokia šito krašto.

Mano mamai buvo, kai ji mokykloj dar mokėsi, tai parėjo ir sako, kad daugiau nebesimokys, neis į mokyklą, nes nesupranta, ko tas mokytojas nori. Ten buvo tikra valstybinė kalba lietuviška, o mes visia kitaip kalbėjom ja. Tai mano senelis nuėjo irmpasakė, kad nesimokys ji šitos kalbos, nesis

⁵³ Franklin J. (2004). *Politics, trust and networks: Social capital in critical perspective.*

<http://www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp7.pdf> , p. 18 (žiūrėta: 2011-05-11);

žino tą, kuria kalbam dabar. Tai ji iki amžaisu pabaigos nemokėjo taip rašyti teisingai. Skaitė, suprato, bet nemokėjo pati taisyklingai.

Mano mama irgi gotiškom raidėm rašė ir aš nesuskaitau visai.“

„Vyras sakė eiti, bet aš pagalvojau, kad kalbu klaipėdietiškai ir mane ten nuvarys ir užmuš. Sakys, ką čia ta būrė veikia. Mus būrais, fricais, hitleriais vadino. Visokių vardų turėjo. Ir fašistais. To nebijau sakyti, nes taip buvo.“

„Bet visaip mokam – ir rusiškai, lietuviškai, lenkiškai mokam. Mes - ne necistės. Mokam visko ir pripažįstam ir vokiečius, ir lenkus, ir rusus – visus. Su visais draugaujam ir neturim priešų.“

Apibendrinant skirtingų kapitalo rūšių reikšmę galima pabrėžti tai, jog ryškėja visų rūšių persipynimas vokiečių bendrijų veikloje, o įdomu pastebėti tai, jog būtent tautinių mažumų bendravimas tarpusavyje yra savotiškas laukas, kuriame ne tik dar labiau atskleidžiama bendrijų tapatybė, bet ir vienijamasi bendriems tikslams:

„Pavyzdžiui, aš su visom bendruomenėm Kaune labai sutariu. Esu, kaip minėjau, Tautinių mažumų tarybos narė pirmą kartą išrinkta iš Kauno, kur vos vos pakliuvom, prie Lietuvos Kultūros ministerijos. Tai visus tuos ryšius, kas Vilniuj vyksta ir panašiai... važiuojam į posėdžius. <...> Būna įvairių tautų vaikų festivaliai. Ten susitinka jie. Žydukai būna su tom kepurytėm, neatsimenu, kaip jos vadinasi dabar. Mano vaikai klausia, ką reiškia ta kepurytė. Suprantat – kur jis to daugiau gali paklausti? Mokykloje to nemokina, niekas nepaaiškina apie kitas tautas. Žino paviršutiniškai, bet kodėl tokie rūbai, kodėl taip elgiamasi, kodėl tas toks maistas... Pas mus būna vakaronės, būna armėnai su savo prieskoniais ir panašiai. Su džiovintom mėsytėm. Ir visi vaikai tie ragauja ir klausia, o kas čia yra. O kodėl ta kepuryte pas žyduką? Sakau, nueik ir paklausk tetos sekmadieninės mokyklos mokytojos. Ir ji aiškina paskui šitam vaikui 6 metų. Suprantat, kas yra? Pas mus čia šito nėra. Reikia gyventi tame.“

Taip skirtingos tautos yra sygretinamos su skirtingais papročiais, gebėjimais, įpročiais ir būtent per bendrijų veiklą tarsi atskleidžiamas individų habitus ir tai kartu parodo tai, jog yra savrbus kolektyviškumas, kuris mažose bendrijose itin stiprus. Kaip jau minėta – nors tautinės mažumos stengiasi plėsti socialinę erdvę aplinkui save, tačiau taip kartu keičiasi ir bendrijų veiklos formos, nes iškyla klausimų dėl vokiečių tautybės ir kitų tautybių asmenų tiesių bendrijoje, o išlaikyti tapatumo klausimą nuolat atvirą yra svarbu todėl, jog tai savotiškas išskirtinumo garantas, susijęs tiek su ekonominiu, tiek ir su kultūriniu kapitalu.

„Dar apie mokyklą pasakojau tai irgi įdomi situacija, nes kodėl 24 grupės. Nes gali visi ten ir tie, kurie nėra vokiečių kilmės vaikai, bet jie gali į bendriją stoti, mokėti nario mokesťį ir t.t. Ji prestižinė gaunasi, nes paramą vokiečių gauna. Tie žmonės negali būti renkami į tarybą, bet jie

viską gali daryti. Ir chore tas pats. Yra žmonių, kad jie nėra voiečiai, bet ateina ir dainuoja. Jiems patinka.“

Kalbėdami apie asmenines patirtis informantai pabrėžia multikultūriškumo klausimą, siedami jį su karo ir pokario prisiminimais. Šie prisiminimai pirmiausiai oponuoja tiems, kurie, pasak informantų, vyrauja visuomenėje. Taip pat asmeninės patirtys atskleidžia, jog tiek karo, tiek ir pokario metu, o vėliau – nepriklausomybės lakais formavosi tam tikras habitus, kurių šios kartos žmonės yra linkę labiau akcentuoti ir kuris kartu susijęs su nuolatinio nerimu ar tiksliau – baime priespaudos metais. Nepriklausomybė tokiu atveju sietina ne tik su išsilaisvinimu ar santvarkų kaita, bet ir su pliuralizmu daugelyje visuomenės sričių.

„Mus stumdė visi, kas tik norėjo. Mes sakom rusai, rusai, rusai.. Bet tie rusai ėjo ir nuėjo. Pas mus atėjo lietuviai tada. Katerie mus spaudė, spaudė ir ką jie norėjo iš mūsų nežinau, nes mes su jais geruoju visada buvom. Mes visą laiką, mes užaugome ir pas mus tarnavo lietuviai. Mes neskirstėme ar tiesiog nežinojome, kad jis lietuvis. Žmogus pažįstamas ir tiek. Jie pas mus atvažiavo. Karrais net pyksta, kai pasakoji, kad truaki per dantį tą lietuvį, bet kad ta Lietuva tokia yra traukiama per dantį. Kas vežė mus į Sibirą, skriaudė? Nei vieno ruso nebuvo, kai tėvo atvažiavo. Visi lietuviai ir mus iškrapštė.“

„Taip, aišku – rusų lakais tai būčiau pasisakius, kad mano tėvai turėjo žemę, tai nežinau, kas būčiau buvusi. Tai gerai, kad mano viršininkė buvo tokia užjaučianti mane. Ji kažkokius turėjo ryšius su Vokietija, tai manęs nebardavo ir visos stebėdavosi.“

„Visur reikėjo griežtai, o tėvai mūsų bijojo, bijojo vokiškai kalbėti – visko bijojo, o kolektyve, kai buvai vienas vokiečys, tai irgi jautėsi, kad esi ne to lizdo paukštis. Aš pati Maskvoj mokiausi tai te jau nesijautė, nes ten visi po vienu stogu buvo iš Sąjungos dar ir viskas tvarkoj buvo.“

„Dirbom fabrike kartu ir bijojo, kad vokiečys pasakyti, o paskui visi susitikom, išsiaiškinom. Aš žinojau, kad Haris kažką tokio, bet niekas sakyti nenorėjo ir suėjome paskui visi..

Bijojo sakyti..

*Niekas nenorėjo afišuotis. Mūsų pirmininkas ir tas ant kitos pavardės nuėjo. Jisai buvo...
Valdemaras Aberzacas..*

Aberzacas - tai Abraitis buvo tame. Radijo gamykloje viršininkas buvo. Nenorėjo – visi bijojo.

Visi bijojo, kad išveš į Sibirą. “

„Ponas mielas, pasakysiu jums tikrą tiesą – rusas nebuvo toks baidus, kaip jį „maliavoja“. Mūsų lietuviai vienas kitą.. tu turėjai žemės, tu buvai parsidavėlis, turėjai tą, turėjai tą... Tik tie komunistėliai tai tie ir veždavo, o atėjęs ruselis nežinojo nei kas tu, nei ką veiki. “

„usai nebuvo tokie baisūs. Vienas net pamokė, kad kai ateina tikrinti vakare, tai mamai pabėgti, nes ji neturėjo dokumentų. Rusai suaugę tai buvo tokie... juanimas tai buvo baisus. Ir vokiečių jaunimas toks buvo – už Hitlerį galvą dėjo. Tėveliui irgi pasisekė karinį bilietą gauti, kai fainas ruselis į tą postą atsisėdo ir viskas tvarkoj buvo tada.“

„Mes su žydūkais ir su rusais palaikėm draugystę, kai kieme čia buvom. Vaikai su visais kalbą rasdavo ir mes rusiukus lietuviškai išmokydavome.“

„Iš kitos pusės po nepriklausomybės atgavimo mes jau ir bendruomenę galėjom kurti ir jau čia ta demokratija. Ir smagu buvo tada, gal kad jaunesni buvom.“

Bet kas iš to, kad tą laisvę turi, jei negali įdėti ką nori į pilvą.“

Taigi tiek socialinis kapitalas, tiek ir kultūrinis – tai kapitalo rūšys, kurios gali būti naudojamos skirtingiems tikslams. Pavyzdžiui, socialinis kapitalas gali būti panaudojamas tuomet, kai reikia gauti paramos arba surasti choro vadovą, bet taip pat jis gali būti tiesiog galimybė pabendrauti su įvairiais asmenimis. Kultūrinis kapitalas – taip pat gali būti mažiausiai dvejopas, nes tai gali būti formalus išsilavinimas, kuris leidžia įgyti kitas kapitalo formas, bet taip pat – neformalios žinios, gebėjimai ar tokio dalyko kaip savita kalba puoselėjimas kartu išlaikant savo tapatybę.

Tyrimo duomenų apibendrinimas

Tyrimo analizėje naudojama daug empirinio tyrimo metu surinktų duomenų, kurie gali būti pavadinti socialine atmintimi, kuria informantai ilgus metus nesidalino su visuomene. Pokalbiai bendromis skaudžiomis ar maloniomis temomis vykdavo ir vyksta bendrijų viduje ir pirma tokių asmenų reakcija dažniausiai būna lydima pareiškimų, jog papasakoti jie neturi ką.

Todėl pirmiausiai buvo siekiama išsiaiškinti ne individualias nuostatas, o asmenų, kaip tautinių mažumų bendrijų atstovų nuomones, kurios pirmiausiai buvo susietos su šių bendrijų padėtimi visuomenėje – jų atžvilgiu nukreipta politika, kasdieninėmis veiklomis ir bendrijų skirtumais. Buvo išsiaiškinta, jog Klaipėdos ir Kauno vokiečių bendrijos nedaug skiriasi savo veikla, tačiau ji, anot informantų, yra smarkiai įtakota istoriškumo ir tam tikrų stereotipų, kurie lydi vokiečių tautybės asmenis.

Pagrindinė abiejų bendrijų veikla yra choras. Tai ne tik galimybė asmenims nuolat susitikti, bet ir nuolatinis savo kultūros, tapatybės atkūrimas dainuojant vokiškas dainas, einant į pamaldas, giedant giesmes. Informantų teigimu, ši veikla nėra išskirtinė ir būdinga tik senesnio amžiaus

asmenims. Būtent kartų kaitos klausimas šiose bendrijose yra gan aktualus ir sunkiai sprendžiamas ir nors bendrijos užsiima edukacine veikla, į kurią įtraukiami jauni žmonės, tačiau pripažįstama, jog pastarieji dažniau atranda kitų veiklų, nesusijusių su savo tapatybės palaikymu. Domėjimosi vokiečių kalba ir kultūra mažėjimą akcentuoja ir informantai, kurie nėra tiesiogiai susiję su vokiečių bendrijų veikla, tačiau užsiima šios kultūros puoselėjimu, sklaida Lietuvoje.

Sugretinant vokiečių bendrijų veiklą su skirtingomis kapitalų rūšimis matomas kapitalo rūšių persipynimas ir tapatybės kaip tam tikros *habitus* formos palaikymas *socialinėje* erdvėje, kurios ribos laikui bėgant kinta ir būtent šio kismo, formavimosi procesai yra patys painiausi, nes įtakoti ne tik sistemų kaitos, bet ir skirtingų požiūrių bei tam tikro komplikoto bandymo prisitaikyti prie besikeičiančių sistemų. Šio darbo išvadose pateikiamos pagrindinės išvalgos bei rekomendacijos, kurios itin svarbios šios srities tyrimuose, nes mokslinių darbų šia tema yra labai mažai, o tokia socialinė atmintis neturi būti ignoruojama nuolat senstančiose visuomenėse.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Teorinių prieigų, išvalgų, susijusių su bendruomeniškumu bei tautinių mažumų bendrijų įgyvendinimu, pagalba buvo analizuojamos Kauno ir Klaipėdos vokiečių bendrijos. Pateikiamos šios išvados ir rekomendacijos:

1. Vokiečių tautinės mažumos kultūros palaikymas – tai pagrindinė Klaipėdos ir Kauno vokiečių bendrijų misija, tačiau lyginant šias bendrijas galima pastebėti, jog jų veiklą įtakoja istoriškumas. T.y. tiek vietos valdžia, tiek ir miesto bendruomenė šias bendrijas priima kiek skirtingai. Klaipėdoje vokiečių bendrija yra labiau kontroliuojama (tai nėra institucionalizuota kontrolė), o jos veikla dažnai vertinama pasitelkiant tam tikrą stereotipais grįstą mąstymo modelį. Šios bendrijos atstovams dažnai primenama krašto praeitis ir veiksmai, susiję su jų kultūros sklaida, vertinami kaip bandymas „germanizuoti“ Klaipėdos kraštą. Tuo tarpu Kauno vokiečių bendrija nesusiduria su tokiu vertinimu ir apskritai susilaukia mažai dėmesio iš vietos valdžios.
2. Meno saviveikla yra pagrindinė veikla, kurios pagalba šios bendrijos bando išlaikyti savo tapatybę. Bendrijų nariai su šia veikla sieja ne tik kultūros puoselėjimą, bet ir galimybes tokių kasdinių veiklų, bendravimo pagalba atskleisti savo identitetą, kuris, anot jų, visuomenėje suvokiamas ir vertinamas gan klaidingai.
3. Tautinių mažumų atstovai apie bendrą šalies politiką kalba gan siaurai ta prasme, jog dėl daugelio socialinių problemų jie linkę kaltinti vieną ar kelis konkrečius valdininkus. Tačiau įdomu pastebėti tai, jog tyrinėjant vokiečių tautinės mažumos atstovų socialinę atmintį atsiskleidžia tam tikros sovietmečio nostalgijos apraiškos. Tai gan prieštaringas reiškinys ta prasme, jog nepriklausomybės atgavimas kartu minimas ir kaip galimybė kurti bendrijas, atskleisti ir plėtoti savo tapatybę, ir kaip laikmetis, atnešęs daug nusivylimo. Minimas ir įstojimas į Europos Sąjungą, kuris Klaipėdos vokiečių bendrijai asocijuojasi su paramos iš Vokietijos praradimu ir dar didesniu nepasitenkinimu politika, nukreipta tautinių mažumų atžvilgiu.
4. Abiejų tyrinėtų bendrijų bei Vokiečių informacinio centro atstovai akcentavo socialinių ryšių svarbą, o taip pat kalbos kaip vieno pagrindinio kultūros akcento svarbą. Tačiau taip pat buvo akcentuojamas ir materialus kapitalas, tad apibendrinant galima teigti, jog visos kapitalo rūšys glaudžiai siejasi bendrijų įgyvendinimo veikloje, o tai, jog šios bendrijos ir organizacijos siekia vokiečių kultūros sklaidos Lietuvoje, lemia ir tai, kad vadinamojo

socialinio kapitalo sąvoka bei ribos, kuriose jis veikia, labai išsiplečia. Socialinė erdvė iš pirmo žvilgsnio yra ribojama bendrijos, kaip institucijos, tačiau labiau gilinant į bendrijų veiklą galima pastebėti, jog ši erdvė yra nuolat kintanti bei atvira nepriklausomai nuo tautybės.

5. Dera pastebėti tai, jog vokiečių tautinių mažumų bendrijų atstovai nors ir nesiima institucionalizuotų veiksmų, tačiau akcentuoja, jog jaučia tam tikrą nuoskaudą, susijusią su jų turto gražinimu bei jų, kaip tautinės mažumos, vertinimu visuomenėje. Institucionalizuotais veiksmais šiuo atveju gali būti vadinami protestai, peticijos ar pan. Tačiau turimo dalyviai mini, jog jų karta tiek sovietmečiu, tiek ir šių dienų visuomenėje yra neišgirsta, o bandymai skleisti savo mintis ir kalbėti apie istoriją dažniausiai iškraipomi tų, kurie tikslingai formuoja tam tkras visuomenės nuostatas.
6. Skirtinguose regionuose bendrijos turi kiek skirtingas reikšmes, tačiau kalbant apie vokiečių kultūrą apskritai bei apie jos istorinį palikimą, galima teigti, jog socialinė atmintis, kuria dalinasi tyrimo dalyviai, padeda atskleisti jų nepasitenkinimą esama padėtimi, tačiau kartu ir nenorą keisti šią padėtį.
7. Visuomenės nuomonės formavimas bei noras viešinti savo veiklą yra daugiau Kauno bendrijos tikslas, tačiau Klaipėdos bendrija taip pat užsiima edukacine veikla, kurios pagalba į bendriją įtraukia ir kitų tautybių asmenų, tačiau šis įtraukimas yra daugiau formalus.
8. Tyrime dalyvavo tik vyresnės kartos asmenys ir jų požiūris galimai skiriasi nuo jaunesnės kartos atstovų, tačiau kaip viena galimų vokiečių tautinės mažumos problemų gali būti įvardinamas kartų kaitos nebuvimas arba tam tkras stagnacija, įtakojanti ir tapatybės palaikymo modelius.
9. Skirtingos kapitalo rūšys yra netiesiogiai minimos ir atskleidžiamos tyrimo metu kaip galimai svarbios tapatybės palikymo procese, tačiau jos yra labai persipynę. Galima būtų išskirti etninio kapitalo sąvoką, tačiau prie jos dar derėtų prijungti ir sovietmečio svarbą, nes būtent šis laikotarpis minimas kaip tas, kurio metu buvo formuojamos vertybės, priešingos tomis, kurias dabar bandoma akcentuoti bendrijų veikloje.

Rekomenduojama:

1. Tyrinėjant tautiniu pagrindu susiformavusias bendrijas, dera atsižvelgti į jų istoriškumą ir akcentuojant tam tikrą konkretų laikotarpį, gilintis į individų patirtis, nes informantai dažnai mini tai, jog jų niekas neklausia ir neklauso.

2. Gilinantis į tautinių mažumų tapatybės palaikymo klausimus privalu apklausti skirtingų kartų atstovus, palyginti jų patirtis, išvalgas.
3. Tyrėjams svarbu įgauti tokių žmonių pasitikėjimą, pademonstruoti nešališkumą. Įvertinti tai, jog daugelis žmonių gali turėti tam tikras traumines patirtis, kuriomis nenorės, bijos dalintis.

Naudotos literatūros sąrašas

1. Bang, H.P. (2009). „Yes we can“: *identity politics and project politics for a late-modern world*. Urban research and practice 2(2). p. 117-137.
2. Beresnevičiūtė, V. (2005). *Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje/Etniškumo Studijos*.
3. Bourdieu, P., Wacquant L.J.D. (2003). *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Baltos lankos.
4. Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Great Britain.
5. Cheong, P.H. (2006). *Communication context social capital cohesion and social capital building among hispanic immigrant families*. Community, work and family 9(3). p. 367-387.
6. Cohe, J. (2005). *Can a Minority Retain Its Identity in Law?* Multatuli Lecture. p. 539-556.
7. Česbavičius A., Dargytė-Burokienė A., Gečienė I., Gudaitienė I., Paluckienė J., Taljūnaitė M. (1999). *Socialinis struktūrinimas ir jo pažinimas*. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius;
8. Gaižutytė-Filipavičienė, Ž. (2005). *Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*. Vilnius.
9. Geertz, C. J. (2005). *Kultūrų interpretavimas: straipsnių rinktinė*. Vilnius. Baltos lankos.
10. Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius. Pradai.
11. Goulbourne, H. (). *Families, Communities and Social capital*. Community, work and family 9(3). p. 235-250.
12. Jokubaitis, A. (2006). *Kokia nepriklausomybės prasmė?* Politologija 1(41).
13. Kalnius, P. (1998), *Etniniai procesai Pietryčių Lietuvoje XX a. II pusėje*. Vilnius: Žara.
14. Kardelis, K. (2005) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Trečiasis leidimas. Šiauliai
15. Kasatkina, N., ir Leončikas, T. (2003). *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius. Eugrimas.
16. Kasatkina, N. (1999). *Etniniai procesai šiuolaikinėje visuomenėje*. Kaunas. VDU HMF.
17. Kavolis, V. (1995). *Kultūrinė psichologija*. Baltos lankos.
18. Kelertas, V. 2006. *Baltic Postcolonialism*. Rodopi. Amsterdam – New York;
19. Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A. (2005). *Sociologijos teorijos*. VDU. Kaunas.
20. Leonavičius V. (1995). *Tautinės bendrijos raida ir tautinis identitetas*. Kultūros tyrinėjimai.
21. *Lietuvių kalbos žodynas, 1941–2002*, p. 751-752.
22. Mažeikis, G.(sud.). *Miesto marginalijos*. Šiauliai: ŠU;

23. Nash, K. (2000). *Contemporary political sociology: globalization, politics and power*. Malden, Mass: Blackwell Publ.;
24. Potašenko, G. (2008). *Multinational Lithuania*. Šviesa.
25. Potašenko, G. (2007). *Lietuvos tautinės mažumos*. Šviesa.
26. Putnam, R.D. (2001). *Kad demokratija veiktų*. Vilnius. Margi raštai.
27. Redaktorė Nikžentaitienė, R. (2009). *Klaipėdos krašto prisiminimai*. Klaipėdos vokiečių bendrija/Simono Dacho namai.
28. Subačius, P. (1999), *Lietuvių tapatybės kalvė*. Vilnius: Aidai.
29. *Tautinės (etninės) mažumos Lietuvos visuomenėje. Lietuva stojant į Europos Sąjungą. Ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. 2004. p. 121–147.
30. Tijūnaitienė, S. (2008).. *Socialinio kapitalo konceptas: dalyvavimo kontekstas*. Ekonomikos vadyba: aktualijos ir perspektyvos 1(10). p. 186-192.
31. Van Dijk T.A. *Discourse Analysis as Ideology analysis*;
32. Velikonja, M. (2005). International migration in Central and Eastern Europe – current and future trends. Department of Economic and Social affairs. p. 1-31.
33. Zohar, D., ir Marshall, I. (2006). *Dvasinis kapitalas. Gerovė, kuri gali padėti išlikti*. Vilnius. Tyto alba.
34. Žiliūnaitė, R. (sud.) (2007). Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai. Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Internetiniai šaltiniai:

35. Bačkis A.J. *Bažnyčios vaidmuo performuojant kultūrinę tautos tapatybę*.
<http://www.eurozine.com/articles/2003-09-25-backis-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-03);
36. BNS informacija. *A. Ažubalis: apie pastangas bloginti tautinių mažumų padėtį neverta net diskutuoti*. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-22-a-azubalis-apie-pastangas-bloginti-tautiniu-mazumu-padeti-neverta-net-diskutuoti/58359> (žiūrėta: 2011-03-15);
37. Brubaker R. ir Cooper F. 2000. *Theory and society – „beyond“ identity*.
<http://works.bepress.com/wrb/2/> (žiūrėta: 2011-03-19);
38. Cohen J. . *A or law of identity*.
http://www.importanofphilosophy.com/Metaphysics_Identity.html (žiūrėta: 2011-05-02);
39. Cohen J. *Not Only, But Also: Mixedness and Media*. <http://www.sagepublications.com> (žiūrėta: 2011-05-02);

40. Ditchev I. *Mobiliosios tapatybės? Mobiliosios pilietybės?*
<http://www.eurozine.com/articles/2008-06-27-ditchev-lt.html> (žiūrėta: 2011-05-05);
41. ELTA informacija. Kuolys: Lietuvoje tautinės mažumos radikalėja
http://www.alfa.lt/straipsnis/10787675/Kuolys..Lietuvoje.tautines.mazumos.radikaleja=2011-03-16_12-18/ (žiūrėta: 2011-03-22);
42. Franklin J. (2004). *Politics, trust and networks: Social capital in critical perspective.*
<http://www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp7.pdf>, p. 18 (žiūrėta: 2011-05-11);
43. Gaddy C., Ickes B.W. (1998). *To restructure or not to restructure: informal activities and enterprise behavior in transition.*
<http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/39524/3/wp134.pdf> (žiūrėta: 2011-04-17);
44. Hamley K. *Media use in identity construction.*
<http://www.aber.ac.uk/media/Students/klh9802.html> (žiūrėta: 2011-04-16);
45. *Home dictionary.* <http://www.anthrobase.com/Dic/eng/def/habitus.htm> (žiūrėta: 2011-05-02);
46. Imbrasaitė, J. (2004). Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2004/1. p. 38-50.
47. Kasparavičius A. *Istorikas A.Kasparavičius: Esame praradę bendruomeniškumo jausmą.*
<http://www.pinigukarta.lt/naujienos-nuomones/zmones-naujienos/istorikas-a-kasparavicius-esame-prarade-bendruomeniskumo-jausma> (žiūrėta: 2011-05-05);
48. Minority. (2011). *Encyclopædia Britannica.*
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/384500/minority> (žiūrėta: 2011-03-03);
49. Kavolis V. (2006). *Modernizacija, globalizacija ir nacionalizmas. Kultūriniai siekiniai.*
<http://www.eurozine.com/articles/2006-05-26-kavolis-lt.html> (žiūrėta: 2011-04-19);
50. Kavolis V. *Kultūros tapatybė ir laisvė.*
<http://www.eurozine.com/journals/kulturos/tapatybeirlaisve/hnashd21.html> (žiūrėta: 2011-02-06);
51. Kriaučiūnas R. *Globalizacija, tautiškumas ir tapatybė* <http://ateitis.org/ateitis/bieliauskas.html>
(žiūrėta: 2011-03-03);
52. Mineva M. *Tautiškumas reklamos repertuare.* <http://www.eurozine.com/articles/2008-11-13-mineva-lt.html> (žiūrėta: 2011-03-03);
53. Nora P. *Pasaulinė atminties viešpatija.* <http://www.eurozine.com/articles/2007-10-08-nora-lt.html> (žiūrėta: 2011-04-24).
54. O'Neill P. *Three stages in the art of public participation.*
<http://www.eurozine.com/articles/2010-08-12-oneill-en.html> (žiūrėta: 2011-04-05);

55. Statistikos departamentas. *Pranešimas spaudai Nr. 5/02*. 2002 m. spalio 17d. p. 1. http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2002_10_17.pdf; (žiūrėta: 2011-05-05);
56. *Tautinių bendrijų namų veiklos gairės*. <http://www.tbn.lt/lt/?id=5> (žiūrėta: 2011-04-14);
57. Tereškinas A. *Ethnic and sexual minorities in the lithuanian mass media: images an issues*. <http://www.policy.hu/tereskinas/policypaper.html> (žiūrėta: 2011-05-02);
58. Townsley J. (2004). *Marx, Weber and Durkheim on religion*. <http://www.jeramy.org/papers/sociology-of-religion.html> (žiūrėta: 2011-03-02);
59. Veidas.lt info. *Lietuvoje nekvojama su korupcija*. [http://www.veidas.lt/lietuvoje-veikia-
nekovojimo-su-korupcija-sistema](http://www.veidas.lt/lietuvoje-veikia-nekovojimo-su-korupcija-sistema) (žiūrėta: 2011-04-04);
60. *Vokiečių informacinio centro informacija*. <http://www.deutsch.ktu.lt/> (žiūrėta: 2011-03-09).